

RIIGIKOGU

4. istungjärk.

Protokoll nr. 64 (1).

1921. a.

Sisu: 1. Päwakorra wastuwõtmine. — 2. Juhatuse teadaanne Riigikogu liigete puudumiste kohta koosolekult juulikuul jooksul. — 3. Välisministri kohustetäitja erakorraline teadaanne. — 4. Teadaanne juhatuselt poolt komisjonidesse antud seaduste kohta. — 5. Wabariigi Walitsuse wastus Eesti Iseseiswa Sotsialistliku Tööliste Partei Riigikogu rühma arupärimise peale 26 wälja-saadetud ametiühisulase tapmise uurimise asjus, läbirääkimised ja ülemineku-wormeli wastu-wõtmine. — 6. Wabariigi Walitsuse wastus Eesti Iseseiswa Sotsialistliku Tööliste Partei Riigikogu rühma arupärimise peale Harku kolonii kohta, läbirääkimised ja ülemineku-wormeli hääletamine. 7. Wabariigi Walitsuse wastuse — Eesti Rahwaerakonna Riigikogu rühma arupärimise peale riigistatud mõisadest lahutamata karjamõisade ning renditalude rendiolude korraldamise asjus — edasilükkamine. — 8. Eesti Iseseiswa Sotsialistliku Tööliste Partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele hulgaliste läbiotsimiste ja arreteerimiste kohta. — 9. Eesti Iseseiswa Sotsialistliku Tööliste Partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Tartumaa riigi-maade-ülemate tegewuse kohta. — 10. Eesti Iseseiswa Sotsialistliku Tööliste Partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek kaitsepolitseis ettetulnud piinamiste ja peksmiste kohta.

Riigikogu koosolek 3. oktoobril 1921. a. k. 5 p. 1. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 77 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal sekretäär **A. Tupits**.

Walitsuse lauas: kaubandus-tööstus-minister **J. Kukk**, siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**, põllutööminister **B. Rostfeldt**, kohtuminister **J. Reichman**.

Koosolek algab kell 5,10 min. p. l.

1. Päwakorra Juhataja **K. Wir-**
wastuwõtmine. **ma:** Awan Riigikogu koos-
oleku. Ettepanekuid päewa-
korra kohta ei tehta. Juhatusel on teatada,
et sisse on tulnud kaks uut arupärimise-
ettepanekut, nimelt E. I. S. T. P. Riigikogu
rühma poolt — arupärimise-ettepanek Tar-
tuunaa riigimaade-ülemate tegewuse kohta ja
sama rühma arupärimise-ettepanek kaitse-
politseis ettetulnud piinamiste ja peksmiste
asjus. Ettepanekud on sisse tulnud kodu-
korra järele õigel ajal, mispärast juhatus
arwab, et need arupärimise-ettepanekud
kodukorra § 86 põhjal tulewad tänasesse
päewakorda wõtta. Kuna muid ettepane-
kuid päewakorra kohta ei tehta, siis loen
päewakorra wastuwõetuks.

2. Juhatuseteada- Enne päewakorra
anne rklte puudu- juure üleminekut loeb
miste kohta koos- sekretäär ette aruande
olekult juulikuul. Riigikogu liigete puu-
dumiste üle juulikuul.

Sekretäär **A. Tupits** (loeb):
Juulikuus on Riigikogu koosolekult puu-
dunud:

Abramson, P. on puudunud perekondli-
stel põhjustel 1 koosolekult.

Allikso, J. on puudunud teatamata põh-
justel 2 koosolekult.

Allikso, J. on puudunud haiguse pärast
18 koosolekult.

Amberg, O. on puudunud haiguse pä-
rast 24 koosolekult.

Anderkopp, A. on puudunud isiklistel
põhjustel 7 koosolekult.

Arro, Chr. on puudunud perekondli-
stel põhjustel 9 koosolekult.

Arro, Chr. on puudunud isiklistel põh-
justel 7 koosolekult.

Ast, K. on puudunud haiguse pärast
24 koosolekult.

Baars, K. on puudunud haiguse pärast
19 koosolekult.

Baars, K. on puudunud isiklistel põh-
justel 5 koosolekult.

Birk, A. on puudunud isiklistel põhjus-
tel 1 koosolekult.

Bleiman, M. on puudunud teatamata
põhjustel 24 koosolekult.

Bock, M. on puudunud isiklistel põhjus-
tel 3 koosolekult.

Ehrlich, A. on puudunud omawalitsuse
esituskogude liikmete kohuste täitmisel 4
koosolekult.

Ehrlich A. on puudunud isiklistel põh-
justel 5 koosolekult.

Eigo, J. on puudunud haiguse pärast 2
koosolekult.

Eigo, J. on puudunud perekondli-
stel põhjustel 1 koosolekult.

Eigo, J. on puudunud isiklistel põhjus-
tel 3 koosolekult.

Einbund, K. on puudunud isiklistel põhjustel 15 koosolekult.

Ernits, W. on puudunud teatamata põhjustel 2 koosolekult.

Freiberg, K. on puudunud haiguse pärast 24 koosolekult.

Hansen, A. on puudunud teatamata põhjustel 1 koosolekult.

Jans, J. on puudunud isiklistel põhjustel 18 koosolekult.

Jans, J. on puudunud teatamata põhjustel 2 koosolekult.

Jonas, E. on puudunud teatamata põhjustel 24 koosolekult.

Ipsberg, K. on puudunud teatamata põhjustel 4 koosolekult.

Järwe, J. on puudunud teatamata põhjustel 14 koosolekult.

Jõeäär, A. on puudunud isiklistel põhjustel 5 koosolekult.

Jõeäär, A. on puudunud teatamata põhjustel 2 koosolekult.

Kaar, A. on puudunud isiklistel põhjustel 8 koosolekult.

Kallas, A. on puudunud haiguse pärast 24 koosolekult.

Kana, J. on puudunud teatamata põhjustel 1 koosolekult.

Koch, H. on puudunud teatamata põhjustel 2 koosolekult.

Koemets, P. on puudunud isiklistel põhjustel 4 koosolekult.

Koemets, P. on puudunud teatamata põhjustel 2 koosolekult.

Kruus, H. on puudunud teatamata põhjustel 24 koosolekult.

Kukk, J. on puudunud teatamata põhjustel 7 koosolekult.

Laidoner, J. on puudunud teatamata põhjustel 4 koosolekult.

Laidoner, J. on puudunud isiklistel põhjustel 1 koosolekult.

Lattik, J. on puudunud isiklistel põhjustel 8 koosolekult.

Liiwak, E. on puudunud haiguse pärast 6 koosolekult.

Liiwak, E. on puudunud teatamata põhjustel 1 koosolekult.

Linnamägi, W. on puudunud isiklistel põhjustel 3 koosolekult.

Luiga, J. on puudunud haiguse pärast 24 koosolekult.

Merits, J. on puudunud isiklistel põhjustel 4 koosolekult.

Märtson, J. on puudunud isiklistel põhjustel 10 koosolekult.

Oinas, A. on puudunud teatamata põhjustel 4 koosolekult.

Olesk, L. on puudunud teatamata põhjustel 24 koosolekult.

Palwadre, A. on puudunud isiklistel põhjustel 2 koosolekult.

Parik, J. on puudunud teatamata põhjustel 8 koosolekult.

Pezold, W. on puudunud teatamata põhjustel 1 koosolekult.

Piip, A. on puudunud teatamata põhjustel 13 koosolekult.

Pool, Th. on puudunud isiklistel põhjustel 3 koosolekult.

Puusepp, P. on puudunud teatamata põhjustel 24 koosolekult.

Pärilin, O. on puudunud haiguse pärast 7 koosolekult.

Pärilin, O. on puudunud teatamata põhjustel 5 koosolekult.

Päts, K. on puudunud teatamata põhjustel 23 koosolekult.

Pöhl, H. on puudunud haiguse pärast 24 koosolekult.

Reinthal, J. on puudunud isiklistel põhjustel 20 koosolekult.

Saar, A. on puudunud isiklistel põhjustel 14 koosolekult.

Saul, J. on puudunud isiklistel põhjustel 2 koosolekult.

Seljamaa, J. on puudunud haiguse pärast 24 koosolekult.

Semm, J. on puudunud perekondlistel põhjustel 24 koosolekult.

Sorokin, A. on puudunud teatamata põhjustel 1 koosolekult.

Sorokin, A. on puudunud haiguse pärast 21 koosolekult.

Stackelberg, G. on puudunud haiguse pärast 10 koosolekult.

Stackelberg, G. on puudunud isiklistel põhjustel 5 koosolekult.

Suit, F. on puudunud isiklistel põhjustel 11 koosolekult.

Suit, F. on puudunud teatamata põhjustel 6 koosolekult.

Tamm, G. on puudunud isiklistel põhjustel 9 koosolekult.

Tupits, A. on puudunud isiklistel põhjustel 6 koosolekult.

Tõnisson, J. on puudunud haiguse pärast 24 koosolekult.

Uesson, A. on puudunud teatamata põhjustel 9 koosolekult.

Uluots, J. on puudunud teatamata põhjustel 1 koosolekult.

Wanjä, J. on puudunud teatamata põhjustel 2 koosolekult.

Haus, M. on puudunud teatamata põhjustel 3 koosolekult.

Bachman, A. on puudunud teatamata põhjustel 24 koosolekult.

Juhataja K. Wirma: Erakorraliseks teadaandeks on sõna välisministri kohustetäitjal herra minister Kukk'el.

3. Välismin. k. t. Välisministri
Joh. Kukk'e era- k. t. J. Kukk: Lugu-
korraline teada- peetud rahwasaadi-
anne. kud! Riigikogu wahe-
ajal on Eesti wabariik

täieõigusliku liikmena wastu wõetud rahwasteliitu. Sellega on jällegi edasi astutud teataw samm Eesti wabariigi rahwuswahelisel arenemisel, samm, mille tähtsus niihästi meie rahwuswahelise, kui ka meie riigi sisemises elus suuremate tagajärgedega on. Mul on au seda teatada Wabariigi Walitsuse nimel. (Käteplagin paremal pool ja keskel.)

4. Teadaanne juhatuse poolt komisjonidesse antud seaduste kohta.

antud seaduseelnõude nimekirja ettekandmiseks.

Sekretäär A. Tupits (loeb): Riigikogu Juhatus poolt on antud komisjonidesse järgmised seaduseelnõud:

Seaduseelnõu Jaan Poska abikaasa ja alaealiste laste tulewiku kindlustamise määruse muutmise kohta — Wabariigi Walitsuse ettepanek — antud töökaitse ja üleüldisesse komisjoni.

Määruseelnõu töö-hoolekandeministriumile 64.800 margalise lisakrediidi määramise kohta pensioni maksmiseks Jaan Poska perekonnale — Wabariigi Walitsuse ettepanek — antud rahaasjanduse komisjoni.

Seaduseelnõu omawalitsuste heaks nende 1921. a. puudujääkide katmiseks wõetawate maksude kohta — Wabariigi Walitsuse ettepanek — antud rahaasjanduse komisjoni.

Seaduseelnõu riigiteenijate ametisõitude tasumäärade seaduse § 4 ettenähtud I-se liigi päewaraha määra muutmise kohta — antud rahaasjanduse komisjoni.

Seaduseelnõu welskerite kohta — Wabariigi Walitsuse ettepanek — antud terwishoiu komisjoni.

Seaduseelnõu maaseaduse § 4 muutmise kohta — Wabariigi Walitsuse ettepanek — antud maaseaduse komisjoni.

Seaduseelnõu omawalitsuse ajutise järewalwe seaduse § 4 muutmise kohta — Wabariigi Walitsuse ettepanek — antud omawalitsuse ja üleüldisesse komisjoni.

Seaduseelnõu lepingute täitmise kohta, mis kunni 2. maini 1919. a. Eesti wabariigi piirides olewate asjade üle Wene, Saksa, Ida ehk Soome rahas on tehtud — antud üleüldisesse ja rahaasjanduse komisjoni.

5. Wabariigi Walitsuse wastus E. I. S. T. P. Rk. rühma arupärimise peale 26 wäljasaadetud ametiühisuslase tapmise uurimise asjus; läbirääkimised ja ülemineku-wormeli wastuwõtmine.

Juhataja K. Wirma: Riigikogu läheb esimese päewakorrapunkti juure.

Sõjamineister J. Soots: Austatud rahwasaadikud! Wabariigi Walitsuse

nimel on mul au täna wastata iseseiswate sotsialistide arupärimise peale 26 wäljasaadetud ametiühisuslase tapmise uurimise asjus. Niisuguse arupärimise peale on juba endine walitsus wastanud. See wastus oli kaunis lühikene. Sisuliselt kõlas ta niiviisi: asi on kohtuuriijate käes. Ka praegune walitsus ei oleks wõinud selle arupärimise peale täielikumast wastust anda, kui mitte uurimine wahepeal teatawa staadiumi ei oleks jõudnud. Sellel puhul kohtuwõimude poolt tehtud kokkuwõtte järele wõib uurimise kohta pikemalt wastata. Ma tuletan meele, et see juhtumine, mille kohta arupärimine on sisse antud, ei ole sündinud mitte rahuajal, waid siis, kui Eesti wabariik oli sõjajalal nõukogude-Wenemaaga. Sellesse sõtta oli meie riik sattunud sellepärast, et Eesti kommunistide keskkomitee tahtis Eesti riigi üle walitsema hakata ja pööras abisaamise palwega nõukogude-Wenemaa poole, kes neile 10. miljoni rubla ja ka sõjawäelist abi andis. Nii tekkis Eesti wabariigi sõda nõukogude-Wenemaa vastu. Rahwasaadikutel on wististe teada, et sõjajal mitte kõik wabariigi kodanikud ei tunnud kaasa ühisele wõitlusele nõukogude-Wenemaa vastu, waid oli ka neid, kes tundsid kaasa meie waenlastele. Sel ajal oli kokku kutsutud Eestis ametiühisuste kongress, kus wastu wõeti riigiwastased resolutsioonid. (Hüüe pahemalt poolt: Missugused?) Seda lugesite teie omal ajal ajalehtedes. (J. Piiskar (is.): Hel lat ei teadnud näidata, missugused need on.) Selleaegses walitsuses tõusis küsimus, mis wabariigi vastu ülesastujatega teha. Wõib olla oleks õig-

lasem olnud neid sõjawäljakohtu kätte anda, kuid sel ajal oli Eesti wabariigis maksew sõjaseadus ja neile määrati administratiivne karistus, nimelt saadeti nad sõjaseaduse piirkonnast välja. Et kogu Eesti riigis siis sõjaseadus maksis, siis kujunes karistus väljasaatmiseks Eesti wabariigi piiridest. Oli teada, et teistesse riikidesse ei saa saata, kuid nõukogude-Wenemaaga olime sel ajal sõjajalal, sinna saatmiseks luba tarwis ei olnud. Ka olid nemad nõukogude-Wenemaale sümpaatiat awaldanud. Wististi kõige selle pärast arwati tarwilikuks neid välja saata nimelt nõukogude-Wenemaale.

Sellest kokkuwõttest, mis kohtuwõimude poolt on kokku seatud wõib näha, et uurimine on kindlaks teinud, et Tallinnas nende isikute väljasaatmise juures ei ole mingisugust korraldust tehtud nende mahalaskmiseks; teiselt poolt on sama uurimise järele kindlaks tehtud, et mitte kõik ametiühisuse liikmed, kes olid määratud väljasaatmiseks ei ole eluga Wenemaale pääsenud ja et osa nendest on tõesti maha lastud. Mahalaskmine ise on sündinud idapool Isborskit, s. o. idapool meie sõjawäe kaewikuid, sellel maaribal, mille kohta ei saa ütelda, et tema juriidiliselt oleks sel ajal Eesti wabariigi külge kuulunud. Mahalaskmist on toimetanud sõdurid, kelle kohuseks oli seda fronti seal kaitseda. Ei ole nemad seda mahalaskmist teinud oma isiklikuist huwidest, waid, nagu kohtulikult uurimisel selgunud, on see tehtud täiesti patriootilisest mõistest. Ei ole nemad seda teinud ka mitte oma algatusel, waid ligema ülema korraldusel, kes oma korda olla saanud selle korralduse ühelt isikult, kes neid väljasaadetuid Tallinnast tõi ja pidi neid üle piiri saatma. (J. Piiskar (is.): Kes see isik on?) Kui uurimine nõnda kaugele jõudnud, pidi uuriija arwamisele jõudma, et kui Tallinnast välja saates mahalaskmise käsku ei olnud antud, kuna see isik Isborskis mahalaskmise korralduse on teinud, et kas arusaamatuse tõttu, meelega ehk mõnel muul põhjusel, see isik, kes neid väljasaadetuid pidi üle Eesti wabariigi piiri saatma, on omawoliliselt oma wõimupiiridest üle läinud ja selle administratiiv karistuse on muutnud karistuseks, mida ainult kohtuteel wõib peale panna. (J. Piiskar (is.): Kes see isik oli?) Seda teatawad Teile kohtuwõimud. Siis on ka arusaadaw, et kohtuwõimud hakkasid seda isikut otsima, et teda üle kuulata ja wastutusele wõtta, aga selle juures selgus, et seda isikut ei olnud enam Eesti wabariigi piiri-

des leida. Tema oli enne seda teenistusest lahkunud ja wist aimates, et teda tahetakse kätte saada, oli lahkunud Eesti wabariigi piiridest. Nii ei leidnud kohtuwõimud teda mitte ülesse. Niisugused on siis need teated, mis sellest kokkuwõttest wõisin anda. (Pahemalt poolt: Meie soowitame minister Hellat'ilt küsida.) Wõib olla, et Bleiman teab seda. Sellepärast üle minnes nende küsimiste juure, mis on Wabariigi Walitsusele ette pandud nimelt: 1) Miks on Isborski all 26 väljasaadetu ametiühisuse liikme tapmise lugu senni lõpulikult selgitamata? Selle peale peab ütleva, et kohtuwõimud, nagu ma teile ette kandsin, on jõudnud selle isikuni, kelle üle kuulamata kaugemale ei saa minna. Et teda kätte ei ole saadud, ei saa asja pikemalt selgitada ja tema seisab surnud punktil, 2) Mis on Wabariigi Walitsus teinud, ja mida kawatseb tulewikus teha uurimise käigu kiirendamiseks? Selle küsimise peale on mul au wastata, et nagu rahwasaadikud teawad, on meie riigis wõimude jagamise süsteem tarwitusel, kus kohtuwõimud mitte walitsuse wõimude alla ei kuulu ja sellepärast Wabariigi Walitsus ei saa kohtuwõimudele mingisuguseid käskusi anda. Kui aga kohtuwõimud walitsuse poole pööravad, annab ta neile igal wõimalusel abi. See on kõik, mis mina faktiliselt selle asja kohta wõiksin ette tuua.

Juhataja K. Wirma: Kodukorra § 92 põhjal palun arupäriajaid teatada, kas nad arupärimise peale antud wastusega rahuldatud on.

J. Piiskar (is.): Allakirjutajate nimel teatan, et meie antud wastusega mitte rahuldatud ei ole ja palume kohe läbirääkimisi alata.

Juhataja K. Wirma: On ettepanek tehtud sõjaministri seletuse puhul kohe läbirääkimisi alata. Sõnasoowijaid ei ole. (Paneb rkl. J. Piiskari ettepaneku hääletamisele.) Wastu ei olda. — Sellega on see ettepanek wastu wõetud.

J. Piiskar (is.): Austatud Riigikogu liikmed! Nagu juba walitsuse esitajagi tähendas, ei ole see küsimus esimest korda päewakorral, waid juba Asutawa Kogu ajal oli tema mitmel korral päewakorras. Mitmel pool ja mitmel korral oleme rõhutanud, kuidas meie selle sündmuse peale waatame, sellepärast ei ole tarwis praegu pikemalt nende küsimuste juures peatada ja enneөл-

dud asjus korrata ning ma peataksin ainult paari sõnaga tänaantud seletuse juures. Walitsuse esitaja tähendas juba, et eelmisel korral on antud väga lühike ja lihtne wastus: asi on kohtuwõimude käes ja sellepärast ei saa walitsus ta kohta mingisugust seletust anda. Herra sõjaminister arwas aga siiski wõivat esineda pikema seletusega, kuid ta seletuses ei olnud midagi sellest, mis walitsus selles suhtes on teinud wõi mis ta mõtleb teha, ei selgunud ka, missuguses järgus see uurimislugu praegu on. Kas on kohtuwõimud ja ühes sellega ka walitsus käega lõõnud, wõi on neil siiski mõnesugust lootust „puuduwat“ lüli kätte saada. Ma tähendasin arupärimist põhjendades, et see lüli, niipalju kui meil teada, sugugi niisuguses kohas ei wiibi, kust teda kohtu-ega walitsuswõimud ülekuulamise otstarbeks ei oleks kätte saanud, kui nad oleks tahtnud. Juba sel korral tähendasin, et on väga tõenäolised andmed „punduwa lüli“ kohta, mida herra sõjaminister oleks wõinud stenogrammidest järele waadata. Kui ta asja oleks tahtnud selgitada, siis oleks ta pidanud wastama ka nende andmete suhtes. Isegi seda on tähendatud, et otsitawa isiku, selleaegse sõjawäelase nimi Lutsar oli. See herra ei ole mitte nii ilma teadmata kadunud, waid wõttis suwel ühes liitriigis õhusõidust osa ühes ühe Eesti ministriga, nimelt herra Hellat'iga. Need andmed on küllalt tõsised ja sellepärast peaks sõjaminister waewaks wõtma nende peale wastata. Ka oleks tema pidanud näitama, missugused tegelikud takistused on, et seda isikut ei ole saadud üle kuulata, ega wastutusele wõtta. Senni ei ole seda aga mitte tehtud ja meie oleme selles küsimuses niisama kaugel, kui minewal suwelgi.

Wäga iseloomulik on aga nüüd peale seda herra sõjainistri sissejuhataw märkus, kus tema muuseas umbkaudsete lausetega rääkis, kuidas Kommunistline partei tahtis Eesti riigi wastu 10. miljoni rublaga sõdima hakata ja kuidas mõned kodanikud ei ole sõjale kaasa tunnud. Keda herra sõjaminister selle all mõtles, seda ta ei ütelnud. Wõiks aga herra sõjainistrile tõepoolest suure hulga üles lugeda hallparunite poegi, kes sõjale kaasa ei tunnud, ja keerdwõtetega endid sõjast eemale hoidsid. Edasi oli väga iseloomulik sõjainistri wäide, et sõjaajal kutsuti kongress kokku ja kongress wõttis wastu riigiwastased resolutsioonid. Seda ei kuulnud meie praegu mitte esimest korda, sest ka tol korral, kui see asi Asutawas Kogus kõne all oli, kuul-

sime sedasama. Tolleaegne siseminister, herra Hellat, rõhutas samuti, et kongressil tehti riigiwastast kihutustööd, wõetud wastu riigiwastaseid resolutsioone, mida ei saada ometi mitte lubada. Kui selle arupärimise wastamise puhul herra Hellat kõnetooli ilmus, resolutsioon käes ja temalt siis küsiti, olgu ta hea ja näidaku, mis on selles resolutsioonis riigiwastast, siis ütles herra Hellat: „Kas teie arwate, et meie nii naiwsed oleme? Teie oskate ridade wahelt ütelda, — meie oskame ridade wahelt lugeda.“ Need ridade-wahelt lugemised olid selleaegse siseministri ainukesed põhjendused. Ka „Meie Isa“ palwe ridade wahelt wõiks lugeda kõige mässulisemaid asju. Herra sõjainistril oleks pidanud küllalt nõnda palju taktikat olema, et mitte umbkaudsete wäidetega esineda. Asutawas Kogus tähendas tol korral herra Hellat, et mitte kõik wäljasaadetud eluga ei pääsenud ja et mahalaskmine sündis sõjawäelaste poolt, kuid sealt edasi kõneles herra Hellat väga umbkaudselt, et mahalaskmise käsk olla saadud ülemuse poolt, ja see saanud käsu jälle kellegi poolt jne. Sündmus ise oli septembrikuu algul 1919. aastal. Praegu on oktoobrikuu 1921. aastal. See waheaeg on pikk küllalt selleks, et tema kestusel oleks pidanud walitsusel kohtu- wõi sõjawäewõimudel niipalju aega olema, et sellesse asjasse süweneda ja mitte nüüd kuulujuttudega ette tulla, et nii ja nii, keegi isik olla korralduse teinud jne. Millal siis jõutakse ükskord faktideni, kui 2 aastat korutatakse ainult kuulujutte. Süüdistusi ei ole poole sõnagagi katsutud ümber lükata. Teiselt poolt lastakse aga tarwilikud lülid ära kaduda. Meie rõhutame sedasama ka nüüd, nagu siis, kui arupärimise-ettepanek päewakorral oli, et seda asja meeeldi ei taheta lõpule wiia sel lihtsal põhjusel, et siin tegemist on klassiwõitluse aktiga. Herra sõjainister tähendas, et see akt olla toime pandud patriootiliste tunnete sundusel. Ei hakka siin juurdlema, mis keegi patriotismiks peab, ja millele patriotism kellegi wiib. Kui Isborski weritöö wõtta aga reaalselt, siis on see lihtsalt klassiwõitluse akt, mille selgitamine on sellesama klassi käes, kes ise selle akti toime pani. Sel põhjusel ei lähe uurimine edasi ja teda püütakse wenitada ja wiimaks ära lõpetada ilma igasuguste tagajärgedeta. Seda rõhutades juba arupärimise sisseandmisel, on meil praegu see tunne weel kindlamaks ja selgemaks saanud ja sellepärast ei saa meie walitsuse seletusega kuidagi rahuldatud olla.

A. Palwadre (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Wabariigi Walitsuse wastus jätab kindlasti väga pessimistliku mulje. Sõjainistri seletusest peab tingimata nii aru saama, et Wabariigi Walitsus on arwamisele jõudnud, et seda asja enam uurida tarwis ei ole. Kindel ju on, et Isborski lahing 3. septembril 1919. a. ei kuulu mitte meie rahwawäe sarnaste wägitegade hulka, mille ümber legendid sünniwad. Ei ole ilmunud selle lahingu kirjeldusi ega memuaare, ei taheta leida isegi neid isikuid, kes seda lahingut juhatasid. Seda sündmust on kahe aasta jooksul ümbritsenud ainult kuulujutud, mida salaja edasi antakse. On isegi jutud liikuma pandud, nagu oleks keegi tollekordsetest walitsuse liigetest tõendanud, et terve Isborski sündmus olla välja kutsutud siseminister herra Hellat'i korraldusel. Sarnased jutud on teed leidnud ka Riigikogu liigete hulka, üks Riigikogu liigetest on seletanud, et tema teadmise järele tolleaegne peaminister herra Strandman, praegune Riigikogu esimees, olla nimelt tõendanud, et siin olla tegemist siseministri käsuga. Ma ei tea, kas need teated õiged on ja tahaks hea meelega kuulda seda asjaolu selgitatuna. Ma loodan, et Riigikogu liige herra Strandman selles asjas selgitust tuua wõib. Meie rühm on alati tarwilikuks pidanud selle tapmisloo selgitamist ja mulle näib, et see oleks ühtlasi väga tarwilik nii meie rahwawäe kui ka meie rahwawalitsuslike rahwusriigi reputatsioonile mõttes. Teataw rahwawäeosa, kelle wõitlusloos meie demokraatliku riigi loomise eest nii mõnedki hiilgawad leheküljed, saab 3. septembril sellega toime, et tapab 26 kodanikku, kes on seotud töölistekongressiga, kes tähendab, otsekohe selle demokraatliku riigimõtte teostajate hulka peaks kuuluma, mille eest wõitlus käimas! See on asjaolu, mis tingimata nõuab lähemat uurimist! Missugustel motiividel wäeosa oli sunnitud seda tegema, kes andis selle tapmise käsu ja kes seda terwet asja korraldas? Kahe aasta jooksul ei ole sellesse asjasse mingisugust selgust toodud, waid ainult kuulujutud käiwad ringi! Huwitaw on weel Wabariigi Walitsuse ja wabariigi ametiwõimude wahekord. Mina tean kindlasti, et Wabariigi Walitsus algusest peale asus seisukohale, et seda asja on tarwis uurida kiires korras. Wabariigi Walitsus otsustas esialgu seda asja tsiwiilprokurööri korraldusse anda. Pärastpoole aga jällegi Wabariigi Walitsuse otsuse põhjal anti asi sõjawäe prokuröörile üle. Kuid nagu näha pole ametiwõimud arwesse wõt-

nud Wabariigi Walitsuse soowisid, wähe-malt mitte sõjawäe kohtuwõimud. Wõib olla, et praegune Wabariigi Walitsus seda asja enam ei tahagi selgitada? Sarnane seisukoht ei peaks aga wastuwõetaw olema ühelegi Riigikogu rühmale.

Need andmed, mis siin herra sõjainister Riigikogule ette tõi, on sarnased, mida kohtuminister, kui tema aruandja oleks olnud, mitte poleks ette toonud. Herra sõjainister katsus välja paista lasta, et siin pole tegemist suurema kuritööga, waid ainult wõimupiiridest üleastumisega, et sõjawäewõimud selle asemel, et administratiiv korras määratud karistust täide saata, on karistuse määranud, mida ainult kohtuteel määrata wõib. Mina ei tea, missugusena süüdistus kohtus lõpulikult kujuneb, kuid minu äranägemise järele on siin tegemist tapmisega, aga mitte wõimupiiridest üleastumisega. Ei ole ka need wäited wastuwõetawad, mida herra sõjainister siin ette tõi tõenduseks, nagu oleks see asi loomulikus korras surnud punktini jõudnud, et peasüüdlase mitteülesleidmise puhul seda asja enam edasi ajada ei saa. Ma tuletaks herra sõjainistrile meele, et meie kohtutes palju kommunistide protsesse on olnud, kus peasüüdlast ja nimelt Viktor Kingissepp'a üles ei leitud, kuid sellepärast ei ole neid protsesse mitte pooleli jäetud. Sarnane seisukord on ka praegu ja kuigi see peasüüdlane üles leitud pole, peab ometi asi teiste süüaluste kohta selgitud saama. Ma arwan, et ka kohtuminister seda wõimalikuks ja tarwilikuks peab. Nüüd asume aga järgmise küsimuse juure. Kas on sõjawäe kohtuwõimud kõik teed ära kasutanud, et peasüüdlasi üles otsida? Kohtupidamise seadustes on ette nähtud, mida sarnasel korral peab tegema. Sõjainister ei rääkinud mitte sellest, mis praegusel korral peasüüdlase ülesleidmiseks on tehtud. Omal ajal ilmusid teated, et kapten Lutsar olla walitsuse wõimude käest väljasõidu luba saanud ja wiibida praegu wäljamaal. Selle kohta ei lausunud sõjainister sõnagi. Kui kapten Lutsar väljasõidu luba sai, siis oleks huwitaw, mis ajal lubaandmine sündis, kas siis, kui kohtuuurimine käimas oli wõi warem? Minu äranägemise järele, ei wõinud see waremini sündida, sest uurimine selles asjas oli kohe algatud. Wäljasõidu luba andjat oleks tarwis teada saada ja teda tuleks ka wastutusele wõtta, kui süütegija warjajat. Edasi. Kui peasüüdlane Wabariigi Walitsuse wiisumi põhjal wäljamaal wiibib, kas on walitsus katsunud wälissaatkondade kaudu teada saada, kus riik-

gis tema asukoht peaks olema? Kas on katsutud teda välja nõuda, kui otsitawat kurjategijat? Kas walitsus neid samme on ette wõtnud wõi mitte, sellest ei kõnelenud herra sõjaminister. Nii ei saanud meie mingisuguseid andmeid selleks, et meil wõiks usku olla, et seda asja kindlasti tahtakse selgitada. Terwe walitsuse seletus näib olevat eelsõnaks, et saada rahwasaadikutelt heakskiitwat ülemineku-wormeli ja siis asja likwideerida. Seda tuleks tingimata Riigikogul arwesse wõtta ja mitte leppida sarnase seisukorraga, et meil suuremaid kuritõid warjatakse. Sisuliselt ei taha ma selle asja kohta pikemalt rääkida. Ainukene soow on, et terwe Isborski lugu tuleks kohtus arutusele, et kohus wõiks asjaolusid ära kaaludes selgitada, kes on selles asjas suured ja väikesed süüdlased. Enne seda on raske asja sisuliselt selgitama hakata. Praegune walitsuse seisukoht asja wastu laseb aga oletada, et siin tõepoolest ei ole mitte tegemist väikeste kurjategijatega, waid et siin sidemed kaugemale wiivad, mis wõib olla komprometeerivad mitte ainult neid, kes Isborski juures olid, waid ehk ka neid, kes Tallinnas wiibisid ja keda warjata tahetakse. Walitsuse seletusest wõib nii aru saada ja niisugune arusaamine oleks väga halb. Sellepärast ei peaks Wabariigi Walitsus mitte lubama sarnast kahtlust enese peale langeda lasta, waid peaks nimelt ka walitsuse huwides olema, et Isborski asi wõimalikult ruttu ja laialt selgitatud saaks kohtus. Kapten Lutsar'i puudumine ei peaks mitte asjakäiku takistama, sest kohus wõib Lutsar'i asja eraldada teiste osaliste asjast. Kõiki neid asjaolusid arwesse wõttes, ei wõi meie rühm mitte walitsuse seletust rahuldawaks pidada ja minu äranägemise järele ei wõiks ka Riigikogu tänase seletusega leppida. Küsimuse mahamatmine heidaks warju ka meie rahwawäe peale, kes wõib olla selles asjas nii süüdi ei olegi, kui peasüüdlased selguksid.

O. Strandman (töer.): Austatud rahwasaadikud! Herra Palwadre wäljakutse peale tahaksin ma ainult seletada, et ma kunagi ütelnud ei ole, nagu oleks minul teateid, et endine siseminister Hellat oleks käsu annud Isborskis wõi kusagil mujal wäljasaadetuid ära tappa ja et mina ei ole seda kellegile teatanud. Siia maani minul niisuguseid teateid ei ole. Kõik, mis minul teada, olen kohtuuriiale rääkinud. Soowikein isiklikult, et vähemalt herra Palwadre minule teataks, kes need herrad

rahwasaadikud on, kes niisuguseid jutte on laiali laotanud.

J. Laidoner (põl.): Wäga lugupeetud rahwasaadikud. Täna siia tulles ei mõtelnud mina välja astuda, aga lugupeetud eelkõneleja tähendas, et selle sündmusega, mis oli septembri alguses 1919. a. on ka wari heidetud terwe sõjawäe peale. Seda nüüd küll kuidagi wiisi toonitada ei saa ja sõjawäel mingisugust ühendust sellega ei ole. Et seal 25 wõi 26 isikut maha said lastud, seda teadsid ainult wõib olla paar-kümmend isikut ja mitte Eesti wabariigi sõjawägi. (**J. Allikso** (kom.): Kas Tallinna tagawara pataljon.) Mingisugust warju see sündmus sõjawäe peale heita ei saa. (**J. Piiskar** (is.): Selle järele kuidas seda wõtta.) See küsimus on juba mitu korda siin kõnetoolil olnud ja teda senniajani ei ole jõutud ära selgitada. Praegu ma saan aru, walitsus ei saa selles asjas mitte rohkem awaldada, kui kohtuwõimud on awaldanud. Mina ei ole mitte walitsuse liige, olen sellest küljest täiesti waba ja wõin küsimiste peale otsekohe sisuliselt wastata. Herrad rahwasaadikud mäletawad väga hästi, misugune oli sel ajal seisukord ja väga hästi mäletawad need herrad rahwasaadikud, kes olid Asutawa Kogu liikmeteks, missugune oli seisukord, näituseks, kaks päewa enne Asutawa Kogu kokkukutsumist. Just eelmisel päewal enne Asutawa Kogu kokkukutsumist olid mõned nendest herradest — mõnda neist näen ma siin — Pagari tänawal minu kabinetis. Nende hulgas oli ka tollaegne siseminister. Kõik arutasid, mis teha ja kartsid, et Asutaw Kogu ei saagi kokku tulla. Kui mina wiimaks ärritatud sain ja ütlesin, et olge nüüd rahul, kõik saab tehtud, et Asutaw Kogu kokku tulla saab, ei tohi aga olla mingisuguseid sisemisi takistusi selleks, siis oli wististe selleaegne kohtuminister herra Jaakson, kes ütles, et oleme nüüd rahul, kui sõjawälased on lubanud, et Asutaw Kogu saab kaitstud. Wäga imelik on see lugu, et igakord, kui seisukord wäerinnal kõige raskem oli, ka sisemine kriis kõige suuremaks kaswas. Alati oli mingisugune, nii ütelda, hingeline kokkukõla, kahjuks ei ole mul siin kronoloogilisi andmeid käepärast, mul on praegu ainult herra Martna raamat käes, aga igauks mäletab väga hästi, et kui sel ajal olid wäerinnal rasked päewad, siis ka seljataga kohe oli kas streik lahti ehk liikused igasugused ärewad kuulujutud walitrewa korra kukutamistest ja nii edasi. Nii-

sugune rõhu atmosfäär walitses, kui kokku tuli see ametiühisuste kongress, kes täielikult oli meie selleaegse riigikorra wastane. Seda ei salga ju keegi ka neist väljasaadetutest, kes Wenemaalt tagasi tulid. Waid ütlewad, et meie olime Eesti riigi wastased, aga Wenemaalt tagasi tulles oleme muutnud oma arwamist. (J. Allikso (kom.) kohalt: Seda teewad Eesti margad!) Ei tea, kas Eesti margad wõi Wene rublad. Siis kui peale kongressi koosolekut tehti korraldus, selleaegse siseministri poolt, väljasaatmiseks, siis sündis natukene kentsakas lugu: paistis, et õiguse poolest ei tahetud usaldada sõjawäge — omast küljest oli see ju hea neile, keda üle piiri saadeti, aga seisukord oli niisugune, et minu, kui ülemjuhataja poole sel ajal ei pööratud. Ma olen seda kord kinnisel koosolekul nimetanud ja wõin seda ka praegu lahtisel koosolekul jälle ütelda. Ma ootasin, et mingisugused korraldused tulewad ja mäletan väga hästi, see oli ühel pühapäewa hommikul, küsisin oma otsekoheste küsualuste käest, kuidas lugu selle korraldusega on, sest ma kuulsin, et tahetakse välja saata, ja minule wastati, et rong on juba välja sõitnud. Wäga loomulik on, et sel ajal, kui sisemised rahunused wäerinna raskustega käsi käes käisid, sõjawäe meeleolu väga ärritatud oli, ja ei oleks siin midagi iseäralikku, kui oleks kellegi otsekohesest käsust üle astunud ja kõik 102 inimest maha tapetud. Sõjalisest seisukohast siin midagi iseäralikku ei ole. Herra Palwadre arwab siin väga naiwselt, et sõjas kõik alati niiviisi sünnib nagu kästakse (J. Allikso (kom.) kohalt: Tapke aga edasi!) Sõda ise on tapmine. (Pahemalt poolt: Üks wäeosa ütles lahti). Üks ütles lahti, teine osa tegi, ja kolmas osa oleks nad kõik maha tapnud. Ma wõin ainult ühte ütelda, et peale selle sündmuse üks kõrgematest sõjawäelastest ütles: „Wäga kahju, et nad minu frondilt läbi ei läinud, ma oleks nad kõik maha tapnud!“ See on sõjaaajal loomulik. (J. Piiskar (is.) kohalt: Herra Laidoner on otsekohene!) Jah, ma olen otsekohene ja ütlen seda, mis ma mõtlen. Siin ei julgenud keegi wastutust sündmuse puhul oma peale wõtta. Kui mina oleks selle kohta käsu annud, siis oleks ma ütelnud: Jah andsin selle käsu, sellepärast et olukord seda nõudis. Peab otsekohe ütleva, et väga hea oli, et need seal said maha lastud, sest igaüks tahes oli paariks kuuks rahu majas. Ma kordan weel, et kui tulewikus juhtub Eesti

riigil sõda, siis jällegi saawad sarnased sündmused korduma, ja wõin ka ütelda, et kui oleks kommunistline Eesti riik, kes sõdiks kellegi teisega, siis oleks niisuguseid sündmusi niisama palju, ehk weel rohkemgi. Teile, austatud herrad pahempoolsed, on väga hästi teada need roodud ja roodu komandeerid enamlaste poolt, kellele olid käsud antud, et sel korral, kui nad Tallinna tulewad, nad need ja need maha tapma peawad. Mul on nende herradele ainult seda ütelda, et kui oleks tol korral siia sisse saanud kommunistid, siis paljud meist siin ei istuks, waid nad oleks teises ilmas ja nad ei oleks langendud ka lahinguwäljal, waid neid oleks tulnud korteritest kinni wõtma. (J. Allikso (kom.) kohalt: Worst worsti wastu.) Niisugune on sõjaline seisukord ja praegust sündmust peab sellest küljest waatama, aga mitte nõnda, et meie hakkame praegu süüdlasi taga otsima ja et igaüks ütleb, mina ei tea, kes on süüdlane. Süüdlane on meeleolu, mis sõjawäel sel ajal mässulise seljataguse wastu oli. Seda peab otsekohe ütleva, et siin ei ole isikutega tegemist, waid siin on mängus massede psüholoogia. Wõib olla oli üksikuid inimesi, kes seda heaks ei kiitnud, aga palju rohkem oli neid, kes seda heaks kiitsid.

J. Piiskar (is.): Herra sõjaministrile on siin esitatud terve rida küsimisi. Tema ei ole nende peale heaks arwanud wastata, — nähtawasti peab ta oma seletuse lõpulikuks. Meile jääb järele ainult väita, et antud korral on waikimine wastuseks ja nimelt wastuseks, mis õigeaks tunnistab siin tehtud oletused ja etteheited. Herra sõjamineister on oma waikimisega meie wäited põhjendatuks tunnistanud ja selles mõttes on tänane arupärimine sesse küsimusse teatawa selguse toonud. Enne aga, kui ette kanda ülemineku-wormeli meie rühma poolt, tahan paari sõnaga peatada herra kindral Laidoner'i seletuse juures, mis mõnes suhtes väga iseloomulik oli. Niihästi herra kindral Laidoner kui ka herra sõjamineister Soots läksid sellelt seisukohalt välja, et siis oli sõjaseisukord ja et niisugused sammud sõjas mõeldawad, ning wabandatawad, isegi päris harilikud nähtused olla. Kuid herra Laidoner, kes ütles, et väga hea oli, et nad maha lasti ja wõib olla, oleks isegi tarwis olnud nad kõik maha lasta, unustas ära, et Isborski weritöös ei ole mitte tegemist kahe sõdiwa wastaspoollega, waid siseriigist kinniwoetud kodanikkudega, keda toimetati sõjapiirkonda ja

seal maha lasti. See on klassiwõitluse akt ja muud mitte midagi: wõeti kinni rida töölisi ja katsuti neist lahti saada, ja mitte juhuslikult, waid nende seast nopiti wälja selgemad pead, kes tööliste seas oleks wõinud aktiivsemat korraldustööd teha, ja toimetati teise ilma, et oma wastast klassiwõitluses nõrgendada. Meie kriipsutame siin kohal eriti alla, et endine Eesti sõjawägede ülemjuhataja selle asemel, et sarnast weritööd hukka mõista, leidis selle päris loomuliku olewat. Ta ei pidanud tarwilikuks seda sündmust tunnistada paratamata halbtusekski sõjaoludes ja sisuliselt hukka mõista. Asi on weel seda iseloomulisem sellepärast, et antud korral, nagu ma juba tähendasin, ei ole tegemist sõdiwate pooltega, waid kodanikkudega, keda kinni wõeti, sõjawäe piirkonda toimetati ja seal ära hukati.

Siin näidati ka, kuidas Asutaw Kogu ja tema kokkutulek ölekõrre otsas rippunud ja kuidas ainult herra Laidoner hirmunud kodanlasi niipalju suutis rahustada ja julgustada, et nad Asutawa Kogu kokkutulekuni üldse elasid ja hirmu pärast mitte enne ära ei surnud. Ei näidatud aga, mis ühendus neil sündmustel on. Ma tähendasin juba herra Sootsi kõne juures peatades, et ei ole ei endiste walitsuse esitajate ega ka herra sõjaminister Sootsi poolt poole sõnagagi näidatud, milles oli nende isikute kuritegu, milles just selle kongressi resolutsioonide riigiwastatus. Ka herra Laidoner ei arwanud heaks selle peale wastata. Ja mis see näitab? Igatahes seda, et opereeritakse mingisuguste umbkaudsete oletustega, mingisuguse ridadewahelt lugemisega. Tuuakse ette rida asju, mis pool aastat enne seda maad on leidnud, tõendatakse, et Eesti wabariik kunagi kriitilises seisukorras on olnud ja kodanlus wärisenud ja selle nimel tahetakse nüüd inimesi nähtawasti kõigel Eesti riigi kestuse ajal teise ilma saata. Ma tuletan herra Laidoner'ile meele, et see wärisemine sündis aprillikuul, jüripäewa ümber, ja 26 kodanikku tapeti maha septembri algul, s. o. mitu kuud hiljem. Kus on siis teie arwates piir, millest algades selle wärisemise tagajärjel ei tule enam inimesi ilma kohtuta maha lasta? Kas on nüüd see hirm juba nahast wälja läinud, wõi kestab ikka edasi ja kas seisab ees weel mõni niisugune werisaun? Kas kawatsetakse sellepärast, et Eesti kodanlus 1919 a. kewadel suures hirmus oli, nüüd 1921 a. sügisel weel mõnjagu inimesi maha lasta? Mis tarwis on üksteisega seotud sündmused, mis sugugi

ühteseotawad ei ole? Et seda aga tehakse, siis näitab see, et ei leitud isegi nende tsariaegsete seaduste põhjal, — mis Eestis makswad on, ei waljude korralduste ega sõjaseaduse, sõjakohtute ja nendele wõimaldatud karmuse põhjal ja isegi wägede ülemjuhataja instituudi olemas olles, millega kodanlus seda sammu wõiks omaltki seisukohalt õigustada, — ei leita paragrahwi, mille tahta wõiks pugeda ja siis tuuakse niisugused sündmused ette, mis kuidagi moodi antud asjaoludega seotud ei ole. See näitab weel kord selgesti, et siin on tegemist kuriteoga, mille õiged põhjused on klassilised ja mida ei ole tahetud seletada sellepärast, et selle asja selgitamine on sellesama klassi käes, kes selle akti oma klassiwastaste wastu toime on pannud, et süüdlasi tuleb otsida eneste seast.

Seda kõike arwesse wõttes paneb meie rühm ette järgmise ülemineku-wormeli: „Ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastuse arupärimise peale Isborski mõrtsukatöö kohta, tunnistab Riigikogu walitsuse seletuse mitterahuloldawaks, leiab, et walitsus Isborski weritöö toimepanijate ülesleidmiseks ja wastutusele wõtmiseks midagi teinud ei ole, küll aga omalt poolt kaasa aidanud selle weritöö kordasaatjate warjamiseks ja läheb päewakorras edasi.“

J. Laidoner (põl.): Wäga lugupeetud rahwasaadikud! Kui lugupeetud eelkõneleja minu kõnest wälja luges, et 102 isiku wäljasaatmine ja Asutawa Kogu kokkutsumine mingisuguses ühenduses olid, siis pean tähendama, et mina seda küll niiviisi ei mõtelnud. Ma tõin seda ette ainult näituseks ja tähendasin ära sealjuures, et minul, kahjuks, kõik need sündmused kronoloogiliselt meeles ei ole, kuid niisuguseid ärewaid silmapilke oli sel suwel wäga palju: kus olid uued streigikatsed, kus uued wäljaastumised, kus wäljaastumise kawatsused jne. Ja need wäljaastumised ei olnud mitte ainult sõnadega kawatsetud, waid tegelikult, seda teawad wäga hästi need herrad, kes sel ajal walitsuses tegewad olid ja teab ka wäga hästi selleaegne siseminister herra Hellat, kel sel ajal kõige rohkem tuli wõidelda nende wäljaastumistega. Need kaks sündmust olid teineteisest lahus. Mina ainult tõin näitusi, ja kordan weel, et kõik need ärewused seespool riiki ja kõik need wäljaastumised olid ühenduses raskete päewadega wäerinnal. Ja see oli põhjuseks, mispärast sõjawägi wäga närwiliselt kõigi nende sündmuste peale waatas.

J. Wanja (kom.): Herrad Riigikogu liikmed! Meile oli juba ammugi ette teada, missuguse seisukohaga walitsus saab selle arupärimise peale wastama. Meile oli teada, et teistsugust wastust selle küsimuse peale ei wõigi loomulikult olla, sest kas ei ole praeguse walitsuse ajal töolistetapmine niisamasuguses hoos, kui ta oli sel ajal, ja kas ei ole Pagari uulitsa agentide piinamisüsteem ja tehnika rohkem arenenud, kui ta siis oli. Sel ajal oli see tehnika niiwõrd madalal, et lihtsa käsitöölise moodi tuli murda tööliste luid, nüüd aga on see tehnika niipalju arenenud, et proletaarlasti küpsetakse elektriwannides. Ja kas ei hiritata praegune walitsus samuti tööliste ära piinatud surnukehade üle, kui selleaegne Strandman'i walitsus.

Siin murtakse pead, mis oli selle soomusrongi number, ja kust tulid need käsud nende alamate ülematele, kes selle tapmise korda saatsid. Herra Soots rehkendas õieti, kui ta wälja ei ütelnud selle kõrge isiku nime, kes need käsud wälja saatis, sest kuidas wõtta wastutusele neid kurjategijaid, kui see organiseerija ise istub ka siin kogus kõrge koha peal. Mina wõin ütelda, käsud tulid selleaegselt Wabariigi Walitsuselt. Kordasaatja oli selleaegne siseminister ja kaasatundjad ja nõuandjad olid kõik selleaegse walitsuse kabineti liikmed, ja sellega ainult rehkendab Eesti töörahwas. Sest teised, kes selle käsu täide saatsid, olid lihtsalt traatpuped ja meile on tähtis wälja uurida neid, kes need traatpuped liikuma panid. Kui Wehe töörahwas wõimu oma kätte sai, siis ei otsitud taga mitte neid madruseid ja ohwitsera, kes maad mööda ringi käisid ja rewolutsioonilist liikumist maha püüdsid suruda, waid siis otsiti üles Romanow ja kõik tema logelejate bande ja sellele makseti kätte. Sedasama teed peab käima ka Eesti tööliste klass. Meie ei saa kaugemale, kui meie hakkame otsima neid Lutsarid, kes ise nüüd ära põgenenud on, sest meie kuulsime siitsamast Riigikogu kõnetoolilt, et walitsus on see, kes neid warjab; waid meil on tähtis see peaparaat, kelle korraldusel see tapmine läbi wiidi. Kuidas selleaegsed wägedeülemjuhatajad Laidonerid ja Sootsid soomusrongide juures kokku leppisid, kas nad herra siseministriga wõi peaminister Strandman'iga kokku leppisid, see loeb meile ükskõik.

Ma panen oma poolt ette Riigikogu Kommunistlise rühma poolt järgmise ülemineku-wormeli: „Riigikogu tunnistab

Wabariigi Walitsuse seletuse Iseseiswa Sotsialistliku Tööliste Partei arupärimise peale 26 wäljasaadetud ametiühisuslase tapmise uurimise asjus mitte rahuloldawaks ja otsustab asutada wieliikmelise komisjoni mainitud kuriteo toimepanijate ja warjajate wäljaselgitamiseks Riigikogu Kommunistlise Tööliisterühma ja Iseseiswa Sotsialistliku Tööliste Partei Riigikogu rühma esitajatest.“

Sõja minister **J. Soots**: Austatud Riigikogu liikmed! Pahemalt poolt on palju küsimusi üles tõstetud ja peasjalikult keerlewad need kõik klassiwõitluse küsimuse ümber. Nemad näewad selles juhtumises, millest mul täna oli au aru anda, ainult klassiwõitlust. Ja see on arusaadaw, nende mõtete käigu järele, sest üle klassiwõitluse nemad midagi ei näe. Juba sel ajal, kui nad astusid Riigikogusse, deklareerisid nemad, et nad ei tule siia mitte Eesti riiki üles ehitama, waid maha kiskuma ja sellega ühes klassiwõitlust jätkama. Sellest wõib oletada, et kõik need tänased küsimused jällegi klassiwõitlusest dikteeritud on ja sellepärast ei arwa ma tarwiliseks nende peale wastata. Mis puutub herra Palwadre küsimistesse, siis ma pean väga kahetsema, et mina ei ole kohtunuri, sest wõib olla, et ma siis oleks wõinud täielikult nende küsimiste peale wastata, mis herra Palwadre on ette pannud. Nüüd aga oli mul tarwitada ainult see kokkuwõte, mis kohtuwõimude poolt oli tehtud, oma isiklikka arusaamisi selle asja kohta ei wõinud ma mitte walitsuse nimel awaldada. Mis puutub nendesse kahesse küsimusesse, mis herra Palwadre üles tõstis, nimelt, kas ei ole keegi käskusid Tallinnast annud, siis ma kordan weel kord seda, mis ma enne ütlesin, et selle kohtu uurimismaterjaali järele, mis mina olen näinud, on kohtuuri poolt kindlaks tehtud, et Tallinnast pole keegi niisugust käsku annud. Siis teine küsimine, et kuna ainult üks on ära põgenenud, mispärast ei ole siis teisi kaassüüdlasi kohtu alla antud? Selle peale pean ma wastama, et esiteks on tarwis et prokuröör kaaslastel süü leiaks ja süüdistusakti kokku seaks. Meil aga on teada, et sõjawäes käsutäitjad ei wastuta mitte käsutäitmise järelduste eest, kui see täpipealt on täidetud. Siin olid käsutäitjateks sõdurid ja kui nad neid isikuid maha lasksid, siis ei olnud nendel õigust küsida, kas see on ülemuse käsk, wõi on see kohtuotsus ja nende asi oli käsku täpipealt täita ilma wastu waidlemata, mis ka tehtud oli.

Juhataja **K. Wirma**: Sõnasooijaid enam ei ole. Sisse tulnud on 3 ülemineku-wormeli: rahwasaadik Piiskar'i, rahwasaadik Wanja ja rahwasaadik Jürman'i poolt. Rahwasaadik Jürman'i ülemineku-wormel on järgmine: „Wabariigi Walitsuse wastust E. I. S. T. P. Riigikogu rühma arupärimise peale 26 väljasaadetud ametiühisuslase tapmise uurimise asjus ära kuulates, läheb Riigikogu päewakorras edasi.“

Sõnasooijaid ei ole, asun hääletamisele selles järjekorras, kuidas ülemineku-wormelid sisse antud. Esiteks tuleb rahwasaadik Piiskar'i ülemineku-wormel, siis rahwasaadik Wanja ja kolmandaks rahwasaadik Jürman'i ülemineku-wormel. Selle järjekorra wastu keegi ei waidle? Ette lugemist ei nõuta. Panen rahwasaadik Piiskar'i ülemineku-wormeli hääletamisele. (Hääletatakse.) See ülemineku-wormel on poolt saanud 24 — wastu 42, — sellega tagasi lükatud.

Nüüd panen hääletamisele rahwasaadik Wanja ülemineku-wormeli. (Hääletatakse.) Wastu on enam, — sellega on see ülemineku-wormel nähtawa enamusega tagasi lükatud.

Kolmandaks panen hääletamisele rahwasaadik Jürman'i ülemineku-wormeli. (Hääletatakse.) See ülemineku-wormel on saanud poolt 32 häält, wastu 29, sellega wastu wõetud.

Käesolew päewakorra-punkt on läbi. Sõna on rahwasaadik Strandman'il isiklises asjas.

O. Strandman (töer.): Pean ennast rahwasaadikute ees wabandama, et weel kord sunnitud olen sõna wõtma herra Palwadre ütelse kohta. Herra Palwadre teatas minule, et sellekohased teated minu ja herra Hellat'i kohta rahwasaadik Abramson'ilt on saadud. Minu palwe peale küsis rahwasaadik Seljamaa herra Abramson'ilt seletust. Herra Abramson teatanud, et tema minuga kunagi 26 tapmise loo üle rääkinud ei ole. Küll olla temal kord nelja silma all sellest jutt olnud rahwasaadik herra H. Martna'ga, kellele tema ka ütelnud, et kadunud Gottlieb Ast kord temale seletanud, et minule, O. Strandman'ile, lähedal seiswad inimesed minu teadete järele Hellat'it tapmisekäsus süüdistawat. See on kõik. Sellest wõite näha, missuguseid kuulujutte meil Riigikogus ette kantakse.

Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juure

üle (Müra.) Palun rkl. Seljamaa't ja Palwadre't rahul olla.

6. Wabariigi Walitsuse wastus E. I. S. T. P. Rk. rühma arupärimise peale Harku kolonii kohta, läbirääkimised ja ülemineku-wormeli hääletamine.

Kohtuminis-ter **J. Reichman**: Iseseiswa Sotsialistliku Tööliste Partei Riigikogu rühm on Harku koloniis maks-wa korra üle arupärimisega esinenud. See arupärimine sisaldab eneses kolme küsimist: 1) Kas on teada Wabariigi Walitsusele Harku koloniis walitsew wõimatu olukord? 2) Mis kawatseb Wabariigi Walitsus ette wõtta, et niisugused olud Harku koloniis edasi ei kestaks. 3) Kas ja millal ja kuidas kawatsetakse Harku kolonii ümber korraldada wastawalt ta põhikirjale, s. o. alaealiste kurikalduwustega laste parandusasutuseks? Selle arupärimise tekst ei ole mitte wäga pikk, aga seda pikem on see nõندانimetatud uurimise protokoll ja kirjawahetus, mille peale arupärijad oma arupärimise toetawad. Arupärijad nimetawad uurimiskomisjoni protokollu ametlikuks. Seda ei saa aga mitte teha, sest ametlikuks dokumendiks wõib nimetada ainult niisugust dokumenti, mis teatawa walitsuse asutuse poolt sellele asutusele seaduses määratud wõimupiirides ja seaduslises korras kokku on seatud. Seadus ega ka administratiivsed korraldused niisugust komisjoni, millest siin jutt on, ei tunne. Selle uurimiskomisjoni protokollu ei wõi sellepärast ametlikuks dokumendiks nimetada, waid teda tuleb mingisuguseks muuks paberiks pidada, millel ainult niipalju tähtsust on, kuipalju tema Harku kolonii maks-wat korda tõetruult kirjeldab. (J. Piiskar (is.): Teie kahtlustate ametnikka?) Iseloomulik on, kuidas see komisjon tekkis ja kuidas ta oma uurimise protokollu kokku seadis. 12. jaanuaril sel aastal, see on enne praeguse walitsuse ametisse astumist, andis tolleaegne haridusministri abi hra Martinson Harku kolonii walwekomisjonile kaeb-tuse sisse Harku koloniis maks-wa korra kohta. Kaebtuses oli 24 süüdistawat punkti üles seatud. Selles dokumendis räägitakse kõige pealt kooli ja kooliõpetajate huwide rikkumisest ja siis kolonii ehituste puudustest, mööbli puudusest jne. Selsamal 12. jaanuaril waatas walwekomisjon herra Martinson'i kaebtuse läbi ja tegi otsuseks uurimiskomisjoni määrata, kes Harku koha peale wastaseid pooli ära pidi kuulama — nähtawasti oli seal mingisugune

protsess käimas — ja selgusele jõudma, kas Martinson'i süüdistused tõeloludele vastavad või mitte. (J. Piiskar (is.): Kas see oli ametlik komisjon või mitte?) Uurimiskomisjon ei käinud oma terwes koosseisus Harkus, küll käisid seal aga paaril korral üksikud komisjoni liikmed ja kuulasid terve rea tunnistajaid üle. Ülekuulamiste põhjal tehti protokollid. Siin pean tähendama, et uurimiskomisjoni oli määratud ka kaebaja herra Martinson. Kui Harkus tunnistajad üle olid kuulatud, seati haridusministeeriumis mingisugune protokoll kokku, millele alla kirjutasid kõigest kaks uurimiskomisjoni liiget ja üks haridusministeeriumi ametnik, kes mitte komisjoni ei kuulunud. Nii oligi protokoll valmis, mis täidab terwelt 11 tihedalt masinal täiskirjutatud lehte. See protokoll ei sisalda mitte kokkuvõtet Harkus tehtud protokollidest, nagu tema oma sisu järele olla tahab, vaid seal on palju rohkem materjaali. Siin on jällegi iseloomulik, et selles uurimise protokollis on 24 süüdistuspunkti, nagu herra Martinson'i kaebtuseski; selle juures on punktid 22 ja 23 ainult numbritega tähendatud — nähtavasti ei olnud neile punktidele enam midagi uut juure lisada.

Tekib küsimus, kas see protokoll, mis arupärimise aluseks on, mõnesuguste väliste konarluste peale vaatamata, vastab kõigiti tõeloludele. Pean ütleva, et mul selles asjas õige suur kahtlus on. Kõige pealt torkab silma, et üks kõige agaramatest Harku kolonii walwekomisjoni tegelastest, herra Ploompuu, jäi protokollile kokkuseadmisel lahkarwamisele ja andis oma lahkarwamise kirjalikult komisjoni sisse. Luban enesele mõned üksikud punktid neist lahkarwamistest Riigikogule ette kanda. Siin on öeldud: „Sõna „mädakook“ ei ole sugugi kolonii õpetajate kohta üleüldiselt kolonii teenijate poolt tarwitatud, nagu uurimisel kindlaks tehtud, vaid seda sõna on tarwitatud welskeri poolt ühe õpetaja kohta, kes teda tohtri-herraks on nimetanud.“ Nõnda ei wasta herra Ploompuu arwamise järele tõele protokollis ettetoodud üleüldistamine, nagu nimetataks koloniis kooliõpetajaid „mädakookideks“. Edasi „Bubnowi ja Kaik'i kui kolonii meistri ja õpetaja maja ümbruse mustuse pärast on mõlemad ise wastutawad.“ „Ei ole ka praegugi ühtki kaswandikku koolis, kes üle 16 a. wanad.“ Wiimane märkus lükkab uurimiskomisjoni tõenduse ümber, nagu ei oleks lubatud kaswandikkudele, kes üle 16 a. wanad, koolitööst osa wõtta. Siis

edasi, „Töökodadesse kaswandikka wastu nende tahtmist paigutatud ei ole.“ See käib jällegi protokollile sisule wastu. Edasi „Kloorlupja on koloniis alati ja õige palju ära tarwitatud.“ See on jällegi üks punkt, mis selle uurimise protokollile wastu käib, kus öeldud oli, et wäljakäigukohad korratumaks olekus olid. (J. Piiskar (is.): Kuhu seda kloorlupja ära tarwitati, kas müüdi ära?) Edasi on öeldud: „Kolonii juhatajat siin üksinda süüdistada ei saa, waid siin on wangimajade peawalitsus samuti ka walwekomisjoni kaassüüdlased ja wõib olla suuremad süüdlased.“ Edasi ei saanud uurimiskomisjoni poolt kindlaks tehtud, et kaswandikka on kartseris peetud, ilma et juhatajale sellest oleks teatatud.“ Edasi „et kolonii praegusel korral kurikalduwusi just süwendaks — on liialdud.“ Oma lahkarwamise lõpul tähendas herra Ploompuu weel selle peale, et kõik need asjad, mille kordaseadmist nõutakse, umbes 10 miljoni marka nõuaks. Kes herra Ploompuu on, ei taha mina mitte seletama hakata, ega tema isikut alla kriipsutada, waid tahan alla kriipsutada, et herra Ploompuu oli Harku kolonii walwekomisjoni liige ja oli sel ajal Harku koloniis ligi 30 korda käinud. Tema on seal seda elu waadelnud ja kolonii korra kohta märkusi teinud. Sellepärast arwan mina, et tema arwamisele uurimise protokollile kõrwal oma jagu tähtsust tuleb anda.

Siis edasi, kui meie seda uurimiskomisjoni protokollile, mis haridusministeeriumis kokku seati, wõrdleme nende protokollidega, mis Hartu koloniis kirja pandi, siis näeme, et nende wahel kokkukõla puudub. Ehk küll oma sisu järele uurimiskomisjoni protokoll, mis haridusministeeriumis kokku seati, peab olema kokkuvõtte Harkus tehtud protokollidest, on tema palju pikem, kui see, mis Harkus kirjutati, ja sisaldab wäga palju niisuguseid asju, mida Harkus ei ole sugugi kirja pandud. Peale selle on uurimiskomisjonil nähtavasti põhjust olnud seda protokollile ette tuua, mis kaunis kahtlaselt tõendatud on. Ma tahaksin ühe näituse tuua, mis minu arwamise järele teistest natukene tähtsam on. Herra kooliõpetaja Schiffer tõendas ülekuulamisel Harkus, et õpilasi olla seal külmal ajal aluspesu wäl külmas kartseris kinni hoitud, jne., see tähendab, et kaswandikka Harkus piinatakse. See asjaolu oli nii tähtis, et kohapeal Harkus uurimist toimepanijad selle asja kohta ka teiste kolonii tegelaste käest teateid tahtsid nõutada. Kõik teised peale Schifferi niisugusest nähtusest aga

midagi ei teadnud. Herra Schiffer tõendas aluspesu wäl kaswandikkude kinnipidamist kartsas, nähtawasti sellepärast, et tema näinud olla, et üks kaswandik sealt aluspesu wäl wäljakäigukohas käinud.

Edasi on siin õige palju andmeid nende poolt, kes on Harku koloniid vaatamas käinud. Seal on käinud kõiksugused isikud. Seal on käinud ministeeriumi nõunikud, seal on käinud walwekommissjoni liikmed, seal on käinud incognito riigikohtu prokuröör. Kõik, kes seal on käinud, ei ole kolonii elu nii mustades wärwides kirjeldanud, nagu seda see haridusministeeriumi uurimise protokoll teeb. Mina ei saa siin kõikide andmete juures peatada, neid on wäga palju, aga oleks ehk wahest asjakohane, kui ma weel ühte dokumenti puudutan. Asi on nimelt see, et Harku koloniis on olemas raamat, kuhu kõik need, kes koloniid rewideerimas ja vaatamas käiwad, oma arwamisi üles tähendawad. Kui meie seda raamatut läbi waatame, siis peame otsekohe tunnistama, et kui ka siin raamatus ajajooksul ühed ja teised puudused ära märgitud on, üleüldine mulje raamatust protokollidele ei wasta, mis arupärimisele põhjust on annud. Kui Riigikogu lubab, loen ma mõned üksikud kohad raamatust ette. Üks niisugune märkus on: „Praegune kord on koloniis päris rahuloldaw, mida asjaolu tõendab, et poisid paigal püsiwad.“ See on kirjutatud 1. oktoobril 1919 a. Siis selsamal 1-sel oktoobril 1919 a. kirjutab herra Ploompuu: „Koloniiruumid ja ümbrus wõimaldawad laialist kaswatuse ideede läbiwiimist. Esialgne sisseseade jätab krediitide puudusel palju weel soowida, aga on terve alus kaswatus-süsteemile asutuses pandud.“ Siis, seesama herra Ploompuu kirjutab: „17. oktoobril 1919 a. Harku koloniid vaatamas käies leian, et sarnane asutus, kui alaealiste paranduswangimaja oma otstarbet hästi täita wõib. Ruumide korraldamiseks on juba palju ära tehtud, kuid on weel mõndagi teha. Kord on õige rahuloldaw, kaswandikud on terwisel ja tööl.“ 4. nowembril ja 15. detsembril samal aastal kirjutab see herra sedasama, see on, annab Harku kolonii kohta jälle samasuguse rahuloldawa otsuse jne. jne. (M. Martna (sd.) kohta pealt: Ja nõnda edasi on herra Ploompuu autoriteet.) Peale herra Ploompuu tuleb siin weel ette teisi nimesid, nagu Hellat, wangimajade peawalit-suse arst jne. Protokolliraamatutes juhitakse aegajalt mõne puuduse peale tähelepanu, aga üleüldse on kord ikka hea lei-

tud jne. jne., kunni käesolewa aasta keskpaigani. (M. Martna (sd.) kohalt: Siis tulewad halwad nähtused.) Seda ei ole raamatust näha; nähtawasti ei töötanud siis enam walwekommissjon. Kõik teised dokumendid aga annawad Harku kolonii kohta hoopis teise pildi, kui uurimiskommissjoni protokoll.

Arupärimises on weel nimetatud kirjawahetus, millega arupärimist põhjendatakse. Mina ei tea õieti, missugusest kirjawahetusest siin jutt on; arwan aga, et selle kirjawahetuse all tuleb mõelda herrade Noorkukk'e, Schiffer'i ja Kaik'i kaebtust haridusministeeriumile, mis sealt pärast laiali saadeti. Selle kirjawahetuse juures ma palju peatama ei hakka, wõin ainult lühidalt tõendada, et suur osa seal ettetoodud andmetest tööle ei wasta. Asi on isegi niisuguse käigu wõtnud, et need ametnikud, keda nimetatud herrad oma kaebtuses puudutanud, kohtuwõimude poole on pööranud, et herrasid Noorkukk'e, Schiffer'i ja Kaik'i kohtulikule wastutusele wõtta nende, ametnikkude, kohta awaldatud laim-duste pärast. Uurimise tagajärjel, mis Noorkukk'e ja teiste kaebtuse tõttu Harku koloniis toime pandi kolonii olude kohta, selgus muuseas, et Harku koloniis herra Noorkukk'e juhatuse ajal kaswandikkude ja õpetajate wahel mingisugune sosistamise süsteem läbi uksepragude tarwitusele oli wõetud. Juurdlusel selgus, et kaswandikud Noorkukk'ele teatud teateid läbi kartsa ukseprao olid annud, mis tööoludele ei wastanud, nii et awalikul ülekuulamisel herra Noorkukk'el ja teistel, kes seal juures olid, kaswandikka alati usutada tuli, kas nad ennemalt mitte teistsuguseid teateid polnud annud, sest et kaswandikud awalikul ülekuulamisel lihtsalt oma endised ütelused maha salgasid.

Minul ei ole wõimalik praegusel ajal kõiki neid puudusi, mis uurimise protokollis ära on tähendatud, arutuse alla wõtta ja selgeks teha, mis nendest tööoludele wastab, mis mitte. Nagu ma tähendasin, käiwad süüdistused aja kohta, kus praegune walitus mitte ametis ei olnud, ja peale selle arwan mina, et niisuguste asjaolude selgitamine nagu neid uurimise protokoll ette toob, asja kohta tähtsuseta on. Asjata oleks selle pärast sõna selle kohta kulutada, kas koolitahwel õigel ajal walmis oli, kas koolipinkidest kunagi puudus ei olnud, kas seal põrand kunagi koristamata ja ruumid külmad olid, kas seal puudusid laudlinad, noad ja kahwid jne., sest küsimus ei seisa praegu mitte selles, kas need üksikud wäär-

nähtused Harku koloniis on ette tulnud wõi mitte, waid selles, kas see uurimise protokoll ja herra Noorkukk'e kaebtus Harku kolonii olusid küllalt tõetruult kirjeldab. Arwan, et niiviisi ühe asutuse elu ja olu kirjeldada ei saa tõetruult, kui üles loetakse pika aja jooksul ettetulnud wäikesed puudused ja wäärnähtused, neid liialdatakse ja üles puhutakse, waleteateid hulka wõetakse jne. Nõndawiisi wõib ka kõigeparemaast asutusest halwa pildi maalida, sest pole asutust, kus aastate jooksul midagi paha ette ei ole tulnud. Sellepärast arwan mina E. I. S. T. P. Riigikogu rühma arupärimise esimese küsimise peale wastata wõima, et niisugune wõimatu olukord Harku koloniis, nagu seda arupärimisele aluseks wõetud uurimise protokoll ja kirjawahetus ülesse maaliwad, Wabariigi Walitsusele mitte teada ei ole.

Esimese küsimise peale wastamisega oleks normaalselt ka wastatud teine küsimine, — mida kawatseb Wabariigi Walitsus selle wõimatu olukorra kõrwaldamiseks teha, sest kus wõimatu olukorda ei ole, seal ei saa teda kõrwaldada. Mina arwan aga, et see wormiline wastus mõnda Riigikogu liiget rahuldamata wõiks jätta ja sellepärast pean ma oma kohuseks Riigikogule ette kanda, mis kohtuministerium Harku kolonii asjus ära on teinud ja mida weel kawatsetakse teha.

Kui meie wäärnähtust kõrwaldada tahame, siis peame kõige pealt üles leidma wäärnähtuste põhjused. Mina olen selles arwamises, et kui Harku koloniis wäärnähtusi on ette tulnud, siis on kõige pealt selle juures süüdi kolonii põhikiri. Harku kolonii põhikiri loob terve rea kõiksugu wõimusi, kuid jätab nende wõimude wahekorra tumedaks. Kolonii elu-olu juhtijateks on määratud walwekommissjoni direktor, koolijuhataja, käsitööjuhataja jne. Kes siin kellegile allub, wõi kes kellegi juhtnööre peab täitma, see on praegu lahtiseks jäetud. Peaks arusaadaw olema, et peajuhtimine Harku kolonii elus ja olus on walwekommissjoni kätte antud. Niisama peaks arusaadaw olema, et koolijuhataja mitte suurem wõim ei ole, kui direktor. Aga see tume olek põhikirjas on wõimaldanud seda arusaamatust, et kooliõpetajad on direktori ignoreerinud ja kaebtuse otsekohe haridusministeriumile saatnud. Walwekommissjon ei ole tegelikult Harku koloniis midagi ära teinud. Tema arwas nähtawasti, et sellest küllalt on, kui ta kolonii elu-olu teoreetiliselt arwustab ja teoreetilisi nõudmisi ülesse seab, lootes, et siis ikkagi kuskilt poolt abi

tuleb. Mina arwan, et põhikirjas niisugust segadust wõimude wahekorras kuidagi ei wõiks lubada ja sellepärast on asutatud kommissjon, kuhu riigikogu soowil kuulwad kohtu- haridus- ja töö- ja hoolekandeministeriumide esitajad, kes uue põhikirja wäljatöötamisele on asunud. Ka terwishoiu peawalitsus soowis oma esitajat põhikirja wäljatöötamise juure saata. Kohtuministeriumil midagi selle wastu ei olnud ja praegusel ajal töötab see kommissjon tähendatud koosseisus põhikirja läbiwaatamise ja ümbertöötamise kallal. Peale selle leian mina, et teine süüdlane Harku kolonii elu-olu korraldamises on walwekommissjon. Nagu ma juba tähendasin, ei määra põhikiri küllalt kindlalt walwekommissjoni wõimu ja tegewuspiirkonda ära. Ma arwan aga, et walwekommissjonil siiski oleks pidanud niipalju selge olema, et kolonii kohtuministeriumi juure kuulub ja et walwekommissjonil mitte ainult ülesandeks ei olnud teoreetiliselt kolonii elu ja olu maha teha, waid tema oleks pidanud tingimata ise teatawate konkreetsete ettepanekutega esinema. Pean ütleva, et kohtuministerium nüüd walwekommissjonile teatawa esikirja on annud, tema õigusi selgitanud ja arwata wõib, et tulewikus walwekommissjon oma ülesandeid paremini täita suudab, kui sennini. Ma ei tea, kas arupärijad on soowi awaldanud, et kui siin kedagi süüdi leitakse olewat, siis teda wastutusele wõtta. Ma pean otsekohe ütleva, et walwekommissjoni mitte wastutusele wõtta ei saa, sest nagu ma juba ütlesin, ei ole põhikiri küllalt selgesti tema tegewuskawa ära määranud. Kui koloniis wäärnähtusi ette on tulnud, siis on selles ka süüdi koolijuhataja ühes kooliõpetajatega. Asi on nimelt see, nagu ma juba tähendasin, et herra Noorkukk'e ajal koloniis õpetajate ja kaswandikkude wahel iseäraline salajane läbi uksepragude läbikäimine oli moodustatud. See tuli ilmsiks siis, kui kaswandikka mõnesuguste süütegude pärast üle kuulama hakati. Mina ei tea, kuidas arupärijad selle peale waatawad, kas niisugune kaswatuse wiis läbi uksepragude pedagoogiliselt õige on wõi mitte, kuid see asjaolu, et kaswandikkudel korda on läinud oma kaswatajaid ninapidi wedada, ei anna, minu arwates, nende pedagoogilistest annetest head tunnistust ja sellepärast oli wangimajade peawalitsus leidnud, et Noorkukk küllalt kohane pole oma ametile ning on ta ametist tagandanud. On weel ette toodud süüdistusi, et direktor kohane ei olla jne. Ma ei wõi tõendada, et direktor just kõige kohasem oleks olnud,

kuid kui meie neid aktisid ja andmeid, mis meil Harku kolonii kohta on, vaatame, siis näib, et direktor kõikidest süüdlastest kõige väiksem süüdlane on. Asi on nimelt nii, et direktor pidi olema walwekommissjoni korralduste ja soowide täitja, kuid walwekommissjon pole mingisuguseid konkreetseid korraldusi teinud. Kuidas wõiks siis peaasjalikult direktori süüdistada, kuna teatawa korra alalhoidmine mitte üksi direktori ülesandeks ei olnud, waid ka kõik teised wõimud selleks kaasa pidid aitama. Sisemise korra alalhoidmiseks oli määratud igapäew üks korrapidaja kooliõpetaja. Kui nüüd see korrapidaja kooliõpetaja seal mõnelkorral ei suutnud kooliõpilastele peale sundida, et nad oma käsi oleks pesnud jne., siis ei saa ju tõendada, et direktor kõigis süüdi on. Olgu sellega lugu kuidas ta on, sest ka see süüdlane on oma koha pealt lahkunud, nii et walwekommissjonil täitsa waba woli on Harku kolonii elu-olu oma tahtmise ja heaksarwamise järele sisse seada, ja kui ta seda ei peaks tegema, siis tuleb selleks teatawaid abinõusid tarwitu-sele wõtta.

Mis arupärimise III küsimisesse puutub, nimelt küsimisesse, kas ja millal ja kuidas kawatsetakse Harku kolonii ümber korraldada wastawalt ta põhikirjale, siis pean ma ütleva, et ma sellest küsimisest õieti aru ei saa. Ma saaks temast aru, kui Harku kolonii põhikiri seadus oleks ja walitsus seda põhikiri ei oleks täitnud. See põhikiri ei ole aga mitte seadus, waid on endise kohtumistri määrus ja kui see määrus küllalt hea on, nagu see arupärimise III punktist wälja paistab, siis ei saa ma aru, mis tahetakse walitsuselt küsida. Kui oleks küsitud, et mis walitsus mõtleb teha selleks, et see hea korraldus Harku kolonias saaks maksuma pandud, siis saaks ma sellest aru, ja endiste wastustega oleks ka selle küsimise peale wastatud. See on kõik, mis minul selle arupärimise kohta Riigikogule ette tuua oli.

Juhataja K. Wirma: Palun arupärijaid teatada, kas nad ettetoodud wastustega rahuldatud on.

J. Piiskar (is.): Arupärijate nimel teatan, et meie wastustega rahuldatud ei ole ja panen ette läbirääkimisi algada.

Juhataja K. Wirma: Sõnasoowijaid ei ole. Panen ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Wastu ei olda, sellega on otsustatud läbirääkimisi kohe pidada.

E. Martinson (sd.): Harku kolonii kohta tõi kohtuminister wastuseks arupärimise peale ette seletuse, et Harku kolonias asi enam-wähem korras on, wälja arwatud mõned üksikud eksimised, mis seal on ette tulnud. Kohtuminister katsus selgitada, et selle arupärimise sisuliseks aluseks on need faktid, mis haridusministeeriumi esitaja, ja nimelt mina olin sel ajal haridusministeeriumi esitaja, walwekommissjonis on ette toonud, ja püüdis näidata, et ka pärastine akt minu poolt ettetoodud süüdistuste rea järele olewat kokku seatud, nii et õieti terve see süüdistuse akt nendes 24 punktis on selle süüdistuse kaaluw osa. Wastupõhjenduseks, et tõesti need faktid, mis süüdistuses ette toodud, õiged pole, toodi ette ühe isiku ja nimelt Harku kolonii kuraator Ploompuu arwamine, mida kohtuminister nähtawasti kõrgemalt hindab kui neid fakte, mis selles kirjas on ette toodud. Ette on toodud 24 wäärnähtust, milledest kuraator Ploompuu seletustega wast 7 kunni 8 oleks ümber löödud, kui wõtta Ploompuu tõendusi õigetena ilma arwustamiseta. 16 wäärnähtust jääwad aga püsima. Lugu on nii, et see on täitsa subjektiivne arwamine, mis on esile toodud kloorlubja ohtra tarwitamise kohta. Selle kohta wõiks mina ja ka teised Riigikogu liikmed, kes Harku kolonias on käinud, tõendada, et see asi sootu teisiti on. Pilt, mis mina ses suhtes sain, kui mina haridusministeeriumi esitajana lühikest aega osa wõtsin Harku kolonii walwekommissjonist, oli hoopis teistsugune. Toon, näituseks, ühe fakti: wäljakäigukohade istmed Harku kolonias olid ääreni musta roojaga täidetud ja ei wõi juttugi olla, et seal mingit kloorlupja desinfitseerimiseks ohtrasti oleks tarwitud. Wõin isiklikult tõendada, et see nii on olnud. Kui kohtumistri poolt ettetoodud Ploompuu wastuwäiteid üksikasjaliselt analüüserima hakata, siis ei jää neist muud järele, kui puhtsõnalised tõendamata wäited. Ma ei hakka Riigikogu aega wiitma, ja kõiki neid 21 wäärnähtust ette tooma. Tahan ainult mõnda asjaolu alla kriipsutada, mida kolonias käimise puhul nägin. Esiteks ruumid olid külmad, mitte ainult üks kord, waid ka siis, kui ma teist korda käisin, sellepeale vaatamata, et esimesel korral ruumide külmuse peale tähelepanu juhtisin. Ahju, mille suu täiesti lagunenu, kõeti niiske turbaga ja kütmise peale vaatamata ei saanud ruumid palju soojemaks. Külm oli nii suur, et hingeaur näha oli. Wiimasel korral oli seal üks ema, kelle laps sinna oli toodud ja emakene kaebas minule ärda

häälega, kuidas wõivat tema oma last sinna külma jätta. Sügisel oli selles ruumis, kus alaealised kurjategijad pidid magama, seina sees nii palju aukusid, et mõnest kohast käe läbi wõis pista ja tuul läbi puhus. Sellepärast oli ka wõimatu temperatuuri korras pidada. Olin walwekommissjoni liige ja, nagu näha, püüab kohtuminister sellepärast ka süüdi korralageduse pärast isiklikult minu peale sihtida, nagu ei oleks walwekommissjon selle peale tähelpanu juhtinud. Pean tähendama, et mina walwekommissjonis olin õige wähe aega ja selle liikmena kohe selle küsimuse ülesse wõtsin ja puuduste peale tähelpanu juhtisin, nii pea kui ma puudustega tuttawaks sain. Ei saanud ma ju enne näpunäiteid teha, kui selgusele jõudsin, missuguses olukorras Harku kolonii on. Seda oma ülesannet olen ma täitnud ja sellega langeb süüdistus minu kohta ära. Minu näpunäidete tagajärjel on Harku kolonii praegu mitmes asjas paranenud. Tahan siin kindlate faktidega opereerida. Mina andsin oma kirja 12. jaanuaril Harku kolonii walwekommissjonile ära, aga käisin 11. nowembril koloniid waatamas. Seega olin ma kaks kuud hiljem oma süüdistusmaterjaali kokku seadnud. Tähendab, ei wõi mitte ütelda, et mina oleks kellegi muu andmete põhjal, kui selle põhjal, mis ma 11. nowembril sain, oma süüdistawa ettepaneku kokku seadnud. (Kohtuminister J. Reichman: Teil on õige hea mälu, et kahe kuu pärast neid peensusi kõik mäletate!) Wõiksin iga punkti kohta wastust anda, aga et mitte palju aega raisata, loen oma kirjast, mis walwekommissjonile andsin, mõned faktid tõe jalaleseadmiseks ette. „Kooli eest ei olnud tarwilist hoolt kantud, kunni 8. nowembrini puudus 3 klassil tuba. Tuli töötada magamistoas asemete peal istudes. 3. klassil puudus kõige tarwilikum õpeabinõu — klassitahwel. Koolipinke oli wähe. Puudusid kapid, kuhu wõis paigutada kollektsioone. Töö õpetuseks, käsitööks puudusid ruumid, materjal ja riistad. Õpetajatele ei olda kaswatuse töös wastutulelik.“ „Mädakoogi“ söimamise lugu on ikkagi fakt. Kas seda on öeldud welskeri poolt, wõi mõne muu teise kolonii ametniku poolt, on üks kõik, peaasi, et seda on öeldud õpetajale ja selleks on minul tõendus olemas ja on seda ka kohtuminister tõendanud. „Ei nähta heameelega, kui nad oma nina kooki wõi sahwrisse pistawad, et järele waadata, kas seal kõik korras on. Neid isegi söimatakse tagaselja „mädakookideks.“ Siin ei ole öeldud, kes söimab.

waid et söimatakse. Wiimane asjaolu on igatahes fakt. (J. Hüneron (põl.) kohalt: Nemad söimased ka wastu.) Kooliõpetajad ei ole mitte üks-teist söimanud. Ma praegu loen seda kirja, mille 24 punkti kohtuminister oma wastuses on lähtekohaks wõtnud. Siis edasi, „töökodadesse ja mujale töösse ei paigutatawat kaswandikka nende eneste soowi kohaselt, waid juhataja äranägemise järele. Töökodades ja koolis õppiwad lapsi wõetawat sageli ilma kindla korrata nende otsekoheste töö juurest ära, neid teiste tööde peale tarwitades, nii et koolitöö, kui ka tööoskuse omandamine, wisalt edeneb.“ Kui hästi see oskus on edenenud, seda näitab juba see asjaolu, et tööjuhataja wõi meister ise hõowlit otstarbekohaselt tarwitada ei osanud. „Ka meistrid kasutatawat muuks otstarbeks. Nii, näituseks olewat raamatukõitja oma kolmekuulise ametisoleku ajal ainult mõned päewad töökojas töötanud.“ Sel ajal, kui mina seal käisin, ei olnud tagajärgi näha, et seal oleks raamatukõitmise alal midagi suurt ära tehtud, nagu see edu seal praegugi, ei tea kui suur ei olewat. „Magamistoad on liig suured; ligi 100 kaswandikku on paigutatud 2 magamisruumi, selle juures nooremad ja wanemad koos, mis kaswatuslisest küljest lubamata.“ Siin on täiesti fakt ette toodud ja asja ei ole mitte musta prilli läbi waadatud, waid seekord oli lugu tõesti nii. „Magamistoast paistis walgus 4. 5 praost õuest sisse, oleks wõidud praodki kinni toppida. Kaswandikkude käed, silmad ja kõrwad olid suuremalt jaolt kõik koristamata ja täiesti mustad. Paljudel olid pead wõi kõrwaääred kärnas. Tähendati, et seepi wähe antawat. Kuid wiga ei seisa ainult seebi puuduses.“ Kuulsin, et pärast seda olewat seebi normi suurendatud. „Riided ja jalanõud olid kaswandikkudel lõpmata wiletsad. Närused lina sed riided ei kaitse neid tarwiliselt külma eest.“ Kui seal nüüd on paremad riided muretsetud, siis on see hea, aga sel ajal olid riided täitsa rāpased ja mustad, põlweotsast ja mujalt katki. Pesu oli nii must, et tõesti ei wõinud ära tunda, kas oli puhast pesu antud, wõi oli see must. „Paljudel puuduwad sinelid. Jalanartse ei anta, käidakse paljais saabastes, sagedasti närustes, wõi puuduwad needki. Nii olnud weel nowembrikuus 3 klassis 45% paljasjalgeid. Paljudel puudusid magamiswabid. Olemasolewad on wiletsad. Wäljakäigu kohtades pissuaarid olid mõned ääreni, mõned poolestsaadik paksu haisewa roojusega täidetud. Mitte ühtegi istelauda ei

olnud, mis enam-wähem korras oleks olnud, kõikide ääred olid määratud. Sellesamas haisewas (lahtises) ruumis on weekraan üleüldiseks tarvitamiseks ja pesuriist kaswandikkude silmapesemiseks. Weekraani juures mingisugust joogiriista ei olnud ja minu küsimise peale, kuidas kaswandikud joowad, ütlesid nad, et weekraan otsekohe lahti keeratakse ja kõik oma suudega sealt joowad.“ Seda fakti ei ole ümber lükatud. „Minu tähelpanu juhiti selle peale, et sellesse ruumi koloniis hiljuti surnud kahe kaswandiku, Talwiku ja Penteri, surnukehad ilma kirstudeta ajutiselt paigutatud olid.“ Mulle öeldi pärast, et seekord seda ruumi väljaskäimiseks ei olewat tarwitatud, mis küll küsitaw, kuid igatahes on fakt, et kaswandikkude surnukehad on wäljakäigukohta pandud nende seltsimeeste teadmisel. „Silmapesunõul olid pooled tilad rikis, nii, et neist ainult tükki kolm wett andsid. Pesuköögis pesti parajasti pesu. Pesemisruumi põrand oli mitme tolli kõrguselt weega üle ujutatud. Edasipääsemiseks olid lauast tellingit tehtud.“ Nägin seda ise, lauad olid risti pandud, et ühest kohast teise pääseda. Minule ei antud seal mingisugust teist informatsiooni. „Lõunasöögil puudusid suuremal jaol kaswandikkudel lusikad, mida terve kaswandikkude hulga, umbes 100 peale ainult 10 wõi 11 oli.“ Laudlinadest siin keegi rääkima ei tule, aga kaswandikkudel puudusid lusikad ja nad püüdisid leiwakoorukestega supipaksu püüda, ehk ootasid korda, millal 11 lusikat kätte jõuawad. „Nuge, ammugi mitte kahwliid, söömise juures ei tarwitatawat. Kartulid kooritawat kas küüntega wõi hammastega. Heeringa pea käänatawat sõrmedega otsast maha. Kartulite ja heeringate portsjon wisatawat ilma mingi aluseta laua peale.“ Seda asjaolu ei ole ka ümber lükatud. Laudlinadest ja taldrikutest ei tule rääkida, aga nõuda tuleks natukenegi rohkem puhtust ja vähem lohakust. „Toidu walmistamine jätab palju soowida. Sagedasti on kartulikastes ja muus toidus ussid olnud. Ka sel lõunasöögil tõi üks kaswandik minule leemelusika peal kaks wäikest, walget ussi näha, mis kartulisupist wõetud. Wahest jätawat toit pooltooreks, wahest jälle olewat ta põhjakõrwenud wõi jälle liiga wedel. Minu järeloküsimise peale teatasid mõned lapsed, et nad lõunasöögist kõhtu täiesti täis ei saa.“

Karistusosakonna ruum on liiga wäike 10-gi jaoks, seekord oli aga seal 15 kaswandikku wäikesesse tuppa kokku tuubitud. Nendest olid peale ühe wõi kahe kaswan-

diku teised kõik koloniist põgenemise katse pärast kinni — ma küsisin neilt, mispärast nad seal on ja siis üteldi mulle, et ainult üks wõi kaks on muu. süü pärast kinni. Tähendab, Harku koloniis on kord nii äärmiselt halb, et sealt igauks katsub ära joosta. On juhtumisi ette tulnud, kus kaswandikud wagunist maha hüpanud, et aga ära pääseda Harku kolonii korra alt. Karistusosakonna kaswandikud kaebasid ühest suust, et nendega wäga waljult ümber käidakse, et neid sunnitakse wiletsates närudes ja jalanõudes külma ilmaga wäljas töötama. Kolonii juhataja ütelnud kord ühe poisile: „Pole sul wiga midagi, sul on wisa hing.“ Tõrkujaid kaswandikka karistatakse waljusti, sagedasti peksuga, kuhu aga juhtub. Uurimine koha peal tõendas, et seal tõesti kaswandikka on peksetud, sellest aga waikis kohtuminister oma seletuses täiesti. Lapsi olewat aluspesu wäl kartseri pandud, kus neil wõimatu külmal põrandal aluspesuga magada.

Need on faktid, mis seekord ette toodi ja mille peale mina tähelpanu juhtisin. Tahaksin nüüd küsida: missugused nendest andmetest on kohtuminister oma seletuses ümber lükanud, kui ta tähendas, et siin liiga musta prilli läbi asja peale on waadatud? Need faktid kõnelewad küllalt selget keelt sellest, missugune olukord Harku koloniis tõesti sel korral maksew oli. Kui nüüd asjaolud tõesti paranenud peaksid olema, siis arwan ma, et sellepärast, et nende halbtuste peale on tähelpanu juhitud. Kohtuminstri seletus aga ei rahulda meie rühma mitte ja ta paneb sellekohase ülemineku-wormeli kirjalikult ette.

J. Piiskar (is.): Ma tahtsin ainult paari sõnaga peatada kohtuminstri seletuse juures. Tema, kui nähtawasti wanem ja wilunud jurist, algas oma seletust seda meetodi tarwitades: tee kõige pealt süüdistajad maha, näita, et tunnistajad iseenesest ei ole isikud, kelle tunnistust peab arwesse wõtma ja siis langeb süüdistus iseenesest loomulikult ära. Sellepärast hakkaski tema kõnelema „mingisugusest“ komisjonist, mis ametlik ei olla ja tema mitte-ametlikkudest liikmetest ja andmetest. Minu teada olid seal komisjonis walitsuse asutuste esitajad, kes kui ametnikud Wabariigi Walitsuse teenistuses seisawad ja kui nendest on moodustatud komisjon, siis peab küsima: kas see on siis „mingisugune“ komisjon, wõi on see siiski niisugune asutus, millelt saadud andmetel walitsuse silmis teataw wäärtus on ja olema peab. Edasi

juhin ma tähepanu selle peale, et siin kaks ministeeriumi wastollu on sattunud. Selle sama komisjoni materiaali wõtab haridusministeerium ja saadab ta kohtuministeeriumile ametlikult edasi. Kas kohtuminister arwab, et haridusministeerium on ka „mingisugune“ asutus, mil ametlikku wäärust pole? Haridusministeerium ütleb oma kirjas, et need ja need puudused on Harku koloniis olemas ja juhib nende peale tähepanu ette pannes neid kõrwaldada, teises kirjas tähendab ta koguni, et need wäärnähitud on ikka alles kõrwaldamata. Sellega wõtab haridusministeerium wastutuse nende andmete eest enese peale ja herra kohtuminister oleks pidanud laskma enesele vähemalt seletada, et need ei ole mitte „mingisugused“ andmed, waid need on Eesti wabariigi haridusministeeriumi ametlikud andmed haridusministri allkirjaga ja et nende kohta ei tule walitsuse liikmel ütelda, et on kokku tulnud „mingisugune“ materiaal, millel wäärust ei ole.

Niisugune kahtlustamine oli herra kohtuministril selleks tarwilik, et soodsat meeletolu luua ja siis mingisuguse ülewalt-alla tehtud käeliigutusega asjast mööda minna. Ta toob ainult kõige wähem tähtsa näituse ette, et waadake, kõik ei ütelnud mitte „mädakook“, waid seda ütles ainult wäsker ja siit näete, kui nõrgal alusel see süüdistus seisab ja mis siis teistestki süüdistustest arwata. Kuid tõepoolest ei selgunud sugugi, et ettetoodud andmed usalduswäärilised ei ole ja neist seepärast waikides mööda wõib minna. Siin peakä aga nüüd ka haridusminister esinema ja oma poolt selgitama, kas olid need „mingisugused“ andmed, wõi olid need siiski niisugused, millel teatud raskus ja wäärustus ei puudu.

Siis edasi. Terwe rea uurimiskomisjoni andmete kohta, mis protokollis üles on wõetud, tähendati, et need ei olla usaldatavad, sealsamas aga wõetakse ühe inimese märkused, kes ise ka poolestsaadik wastutaw selle asutuse hea käekäigu eest, ja toodakse nad, kui ilmeksimata ja ümberlukkamata andmed. Mina ei hakka herra Ploompuu andmeid mitte arwustama, seda on eelkõneleja juba teinud, kuid ma juhin tähepanu ühe herra kohtuministri enese märkuse peale. Ta ütles, et herra Ploompuu on oma lahkarwamise lõpul ütelnud, et puuduste kõrwaldamine läheb umbes 10.000.000 mrk. maksma. Kumb wäide on siis õige: kas see, et Harku koloniis on kõik korras, wõi see, et seal on puudusi, mida herra Ploom-

puu'gi tõendab, tähendades, et nende kõrwaldamiseks 10.000.000 mrk. tarwis läheb? Ma arwan, et herra Ploompuu oma põllumehelikus lihtsuses tahtis küll nähtawaid teeneid teha kohtuministrile, kuid ei saanud omas lihtsameelsuses lõpulikult järjekindel olla ja tähendas lõpuks, et puuduste kõrwaldamiseks on 10.000.000 tarwis. Seda oleks pidanud ka herra kohtuminister arwesse wõtma. Edasi tähendati herra Martinsoni poolt, et kaswandikkudel tarwili riideid ei ole olnud. Herra kohtuminister ei lükanud mitte seda fakti ümber, et Harku koloniis olid õpilased, kellel riided niipalju lagunud olid, et komisjoni liikmed imestasid, kuidas sarnaseid riideid üleüldse selga panna saab. Herra kohtuminister läks ettetõõdud puudustest täielikult mööda ja tõi selle wastu ette waatamaskäijate arwamisi. Näituseks rääkis tema, et minister Hellat olla seal käinud ja ütelnud, et seisukord olla rahuloldaw, mida tõendada see, et poisid paigal püsiwat. Mis selle paigalpüsimise all mõisteti, kas seda, et nad sel korral reas seisid, wõi seda, et nad koloniist ära ei jooksnud, seda ei öeldud. Aga see mõttewiis, et kui poisid paigal püsiwad, et siis seisukord rahuloldawaks tuleb lugeda, on wäga imelik. Sest kui poisid näituseks kartserisse pannakse, siis püsiwad nad ka paigal, aga ainult sellepärast, et neil äraminekuks wõimalust ei ole. On ju wäga lahkuminewaid wõimalusi ja aluseid seisukorra hindamiseks. Kui näituseks, keegi waatamaskäija kirjutab, et asutuses poisid paigal püsiwad ja asutus seega oma ülesande ses suhtes täidab, siis pidi ta ju tingimata ütleva, et seisukord on seal rahuloldaw. Aga see ei tähenda weel sugugi, et seisukord oleks rahuloldaw ka kaswatus-parandusmaja seisukohalt, sest kaswatus-parandusmaja ülesanne ei ole mitte poissa kui noodas kinni pidada, waid temal on hoopis teised ülesanded. Sellepärast ei saa siis sugugi selle waatamaskäija arwamist mõõduandwaks pidada praeguse küsimuse suhtes. Herra kohtuminister tõi ka ette, et herra Ploompuu, kes 30 korda koloniid waatamas on käinud, on öelnud, et seal olla awarad wõimalused kaswatusideede läbiwiimiseks. Herra kohtuminister katsus siin seletada, kes see Ploompuu on, aga ta ei ütelnud siiski mitte, et ta oleks vähemalt Eestiski tuntud kaswatusetadlane. Minu teada on see endine Asutawa Kogu liige põllumees Ploompuu, kellel wõiwad olla suured teadmised wiljakaswatuses ja põrsaste ning tallekestekaswatuses, aga mul ei ole mingisuguseid andmeid selleks,

et ta oleks kaswatusteadlane. Ja senni kui herra kohtuminister ei ole seda tõendanud, pean ma arwama, et siin on inimene asunud otsustama lihtsalt põllul, kus tal tarwilisi teadmisi ei ole ja sellepärast hindanud jällegi asja, mida tema hinnata ei suuda. Ja kuigi herra Ploompuu arwates seal wäga awarad wõimalused on kaswatusliste ideede läbiwiimiseks, siis ei tähenda see weel, et need tingimised ka õpetajate arwates seal oleksid. Kuidas aga kaswatuslise küljega Harkus tõepoolest lugu on, sellest oleme nii mõndagi kuulnud. Näituseks kõneleb herra kohtuminister ise, et seal on mingisugused „partiid“, nagu ta nimetas, Sellega tahtis ta wist iseloomustada seda, et seal teatawad hõõrumised on, et seal üks osa isikuid teiste wastu töötab. Kui see nii on, siis näitab see ainult seda, et seal kaswatusliste ideede teostamiseks, kaswatusliseks tööks mingisugust pinda ei ole. Sest kõige esimene nõudmine, kui tahetakse kaswatuslist tööd teha, on see, et kaswatuslise töö tegijad iseeneste wahel mitte ei intrigeeriks. Herra kohtuminister ütleb edasi, et kõik õpetajad, ja ka direktor on ametist lahti lastud; juba see näitab, et seal ei olnud pinda kaswatusliseks tööks. Küsisin herra kohtuministrilt, mille peale ta aga ei wistanud, kas on leitud uusi õpejõude, kes sellel awaral pinnal kaswatustööd hakkaksid tegema, wõi ei ole. Herra minister ei wistanud. Minul on aga andmed, et on läbi rääkimisi peetud isikuga, kes asjatundja ja sarnase asutuse õpejõuna Riias on töötanud. See isik on aga kohapeal asja järele waatamas käinud ja otsusele tulnud, et ta seal töötada ei saa ja koha wastu wõtmata jätnud. Ka õpejõud puududa. Et herra kohtuminister mulle wastuse selle küsimise peale wõlgu jättis, siis pean ma arwama, et lugu tõesti nii on. (Kohtuminister J. Reichman: Millal Teie küsite?) Küsisin Teie kõne puhul, aga Teie ei wistanud.

Edasi, mul on teada, et õpejõududele, kes nüüd ära on läinud, on makstud teatawate määruste järele palka, ja pärast on nendelt hakatud makstud palka tagasi nõudma, ühelt õpetajalt on umbes 10.000 m. tagasi nõutud. Kas need ongi nüüd need soodsad olud kaswatustöö tegemiseks, kui isegi niisuguse lihtsa asjaga ei saada toime, et teatakse, kui palju inimesele palka maksta, et pärast seda mitte ei tuleks tagasi nõudma hakata. Minu teada ei ole Harku koloniis praegu õpejõude, ei ole juhatust. Mispärast? Sellepärast, et inimesed sealt lihtsalt põgenewad. Mispärast nad põgenewad? Selle-

pärast, et olud ei ole soodsad kaswatusliste ideede läbiwiimiseks. Ja just see asjaolu, et olud seal sarnased on, see oligi põhjuseks meie arupärimisele. Sest meie arust ei tohi see asutus olla mitte mingisugune piinamisasutus, waid peab olema kaswatusparandusmaja alaealiste kuritegewusliste kalduwustega lastele.

Kui herra kohtuminister siin ütles, et kolonii põhikiri ja walwekomisjon olla kõigis süüdi, siis pidas ta tarwiliseks ka arupärimise esitajaid riiwata, nagu nõuaks meie kolonii ümberkorraldamist halwa põhikirja alusel. Temal pidi nähtawasti käes olema meie arupärimise tekst, sest ega tema muidu ei saanud tsiteerida 3-da küsimise esimest poolt ja sellest eelnimetatud järeldust teha, kuid ta jätab meelesdi lugemata teise osa, kus on öeldud, et Harku kolonii tuleb korraldada alaealiste kurikalduwustega laste parandusmajaks. Seletusest jäi mulje, et herra kohtuministri ja Wabariigi Walitsuse meelest on asi korras. Tõepoolest ei ole ta aga mitte korras. Selle asemel, et alaealiste kurikalduwustega laste parandusmaja olla, on Harku kolonii mingisugune karistus- ja piinamisasutus. Ehk küll põhikirjas selgesti on öeldud, missugune asutus peab Harku kolonii olema, ei taha Wabariigi Walitsus parandusi ette wõtta, sest ta ei näe puudusi. Meie ei esine mingisuguste kommunistlike wõr sotsialistlike seisukohtadega, waid nõuame ainult, et see asutus sellele alusele seataks, millele teda on tahetud tõepoolest seada. Kohtuministri seletusi, esinemistooni, millest selgub, et Harkus kipub kõik wana wiisi jääma, arwesse wõttes, ei saa meie antud seletusega mitte rahule jääda ja sellepärast paneb meie rühm ette järgmise üleminekuwormeli: „Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastust arupärimise peale Harku kolonii kohta, tunnistab walitsuse seletuse mitterahuloldawaks, leiab, et on tarwis kõige kiiremas korras Harku kolonii ümber korraldada kuritegeliste kalduwustega alaealiste laste tõsiseks parandusmajaks ja läheb päewakorras edasi.“

E. Martinson (sd.): Teatan, et meie rühm ühineb ülemineku-wormeliga.

Juhataja **K. Wirma**: Sõnasoowijaid enam ei ole. On ainult üks üleminekuwormel sisse antud. Ma panen selle wormeli hääletamisele. (Hääletatakse.) Poolt on 23 häält, wastu — 28. Sellega on see ülemineku-wormel ta-

gasi lükatud. Selle päewakorra-punkti lõpul on isiklises asjas sõna palunud rkl. H. Martna.

H. Martna (sd.): Palun wabandada, et ma selle wahejuhtumise juure tagasi pean tulema, mida herra Strandman siin oma isiklikus märkuses puudutas. Ma pean tähendama, et see jutuajamine, millest jutt oli, mitte nelja silma all ei sündinud, waid õnneks kuue silma all, nii et see mitte tõendamata ei ole. Jutuajamise juures oli peale minu ja rkl. Abramson'i weel rkl. Jõeäär, mida herra Abramson nähtawasti on ära unustanud. Pean siin juures weel tähendama et jutuajamine oli peale amnestiakomisjoni ühe koosoleku lõpu ja mitte omawalitsuse komisjoni koosoleku järele, nagu herra Strandman tähendas. Herra Abramson ütles, et herra Strandman rääkinud on, nagu oleks siseminister Hellat käsu annud Isborskis mõrtsukatööd korda saata. Minul ei ole põhjust herra Strandman'i seletust mitte uskuda, kuid sellest peab järeldama, et herra Abramson selle jutu wälja mõtelnud on kas endise siseministri Hellat'i wõi herra Strandman'i kahtlustamiseks, mida tema siin awalikult mitte tõendada ei julge. (W a h e l h ü ü e: W a h e a e g m ä ä r a t a !)

Juhataja K. Wirma: On tehtud ettepanek waheaega määrata. Selle ettepaneku wastu ei waielda. Kuulutan 15 minutilise waheaja.

Waheaeg algab kell 7,55 min.

Peale waheaja algab koosolek kell 8.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretäri kohal sekretäär **A. Tupits**.

7. Wabariigi Walitsuse wastus Eesti Rahwaerakonna Rk. rühma arupärimise peale riigistatud mõisadest lahutamata karjamõisade ning renditalude rendiolude korraldamise asjus.

wälisministri juuresolek tarwilik on. Wabariigi Walitsus ei ole saanud selle arupärimise kohta lõpulikku seisukohta wõtta ja palun arupärimist edasi lükata, kunni wälisminister wäljamaalt tagasi tuleb.

Juhataja K. Wirma: Sõna ei soowita. Panen ettepaneku hääletamisele. (Hääleta takse.) Kahe hääle wastuseismisel on see ettepanek wastu wõetud. Isiklises asjus on sõna rkl. Abramson'il.

P. Abramson (is.): Peale rkl. Palwadre kõnet palus hra Strandman'i wolinik rkl. Seljamaa mind läbirääkimistele ja teatas: hra Palwadre olewat nimetanud mind, kui teate kinnitajat, et hra Strandman nimetanud Isborski weretöö süüdlasena hra Hellat'it. Selle järele seletas hra Strandman siit kõnetoolilt kaunis õiglaselt seda, mis mina herra Seljamaa'le seletasin. Kuid herra H. Martna isiklises seletuses käändi küsimus pea peale ja sellepärast loen tarwilikuks järgmist seletada:

See oli ühe amnestiakomisjoni koosoleku lõpul, kui meie hra Hans Martna'ga kahekesi jäime. Meil oli kõne Isborski weretööst. Ma tähendasin siis hra Martna'le, et neid teateid, mille üle meie kahekesi kõneleme, ei tohi awalikult tarwitada, sest neid on raske tõendada. (H. Martna (sd.): Seda Teie ei ütelnud!) Mina panin hra Hans Martna'le küsimise ette, mis kawatseb Sotsiaaldemokraatline partei selleks teha, et Isborski weretöö süüdlased wastutusele wõetaks? Mäletawasti tähendas hra Hans Martna, et nende rühm esineb walitsusele arupärimisega. Siis awaldasin ma mõtteid, et Eesti Sotsiaaldemokraatlikul Töölise Partei on hädatarwilik weretöö toimepanijate kohta selgusele jõuda, sest kõik andmed lasewad oletada, et sotsiaaldemokraatlik siseminister, hra Hellat, kes nii ehk teisiti selles weretöös, mille sarnast terve maailma ajalugu waevalt mäletab (N a e r.) segatud on. Sarnase mõtteawalduse peale küsis hra Martna minult: kuidas wõin ma seda arwata? Ma seletasin, et Isborski weretöö oli wiimaseks tõukeks, mis sundis Gottlieb Asti ja teisi seltsimehi moodustama Iseseiswate Sotsialistide rühma Tallinna linnawolikogus. Pean ühtlasi tähendama, et selles deklaratsioonis, mis omal ajal Tallinna linnawolikogus Iseseiswa Sots. Tööl. rühma poolt ette kanti, oli alla kriipsutatud, et Eesti Sotsiaaldemokraatline Töölise Partei on sedawõrd degenereerinud, et paneb oma liigete kallal weretööd toime. Ma kriipsutan siin alla, et Gottlieb Ast oli tollaegse siseministri Hellat'i kohta sarnases arwamises, et Hellat on, kas nii ehk teisiti Isborski weretöös süüdi. Gottlieb Ast'iga selle asja üle juttu ajades, tähendas tema, et hra

Strandman olewat seda tõendanud. (Wahelhüüded keskelt: Ei ole õige!)
 Jutust Gottlieb Ast'iga sain ma mulje, et siseminister Hellat Isborski weretöös süüdi on.

Juhataja **K. Wirma**: Kõneleja, ma juhin Teie tähelpanu selle peale, et Teil weel ainult pool minutit aega kõneleda on.

P. Abramson (is.): Kuid mina ei saa ju herra Hellat'i süüd wõi süütust ja herra Strandman'i rolli selles asjas tõestada. Nelja silma all hra Hans Martna'ga juttu ajades, küsis ta minult, kas Gottlieb Ast'i teateid wõib tarwitada? Ma wastasin, et mitte mingil tingimisel. Ma arwan, hra Hans Martna ei salga seda maha. Mina imestan, et hra Hans Martna lubab omale sarnaseid wõtteid ja põhjendamata teateid ja on hra Palwadre'le....

Juhataja **K. Wirma**: Teie kõne aeg on lõppenud.

P. Abramson (is.): ...seda edasi andnud, mis on keeldud edasi anda.

Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juure.

8. E. I. S. T. P. Rk. (Arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele hulgaliste läbiotsimiste ja arreteerimiste kohta.)
 (Arupärimise-ettepaneku tekst: „Riigikogule. Eesti Iseseiswa Sotsialistliku Töölise Partei Riigikogu rühma arupärimine Wabariigi Walitsusele hulgaliste läbiotsimiste ja arreteerimiste asjus.

Käesolewa aasta aprillis, mais, juunis ja juulis on kaitsepolitsei agendid üle kogu maa hulgalisi töölise läbiotsimisi ja arreteerimisi toimetanud — osalt sellekohaste orderite põhjal, suuremalt osalt ilma nendeta.

Nii näit., arreteeriti Tartus aprillikuul hulk töölisi ja töölisteesitajaid, muuseas Tartu linnawolinik ja naistöölise ametiühisuste esimees Wilma Anderson. 18. ja 19. mail arreteeriti Tartus jälle hulk töölisi, muuseas kojameeste ametiühisuse kirjatoimetaja Peeter Mikhelson ja Tartu linnawolinik töötatööline Johannes Mägi, kellelt nõuti teateid: millest ta elawat? Mai-kuul on Tartus hulk kooliõpilasi arreteeritud. 24. mail on Tartus üliõpilase Johan Sutt'i korter läbi otsitud ja hulk teadus-

likka ja ilukirjanduslikka töid ära wiidud, muuseas Heinrich Heine ja August Bebeli kirjatööde koguwäljaanded. Üliõpilase Sutt'i korteri läbiotsimisel on Sutt'ilt teateid nõutud: kes on Eesti Iseseiswa Sotsialistliku Töölise Partei Tartu osakonna liikmed, palju neid on, kes neist „kõige rohkem räägib“, kus on E. I. S. T. Partei Tartu osakonna kirjakogu ja põhikiri jne.

Peale ülemalnimetatud faktide on E. I. S. T. P. Riigikogu rühmale hulk teisi teateid tulnud, mis kõnelewad kunni wiimaste päewadeni edasiwältawatest hulgalistest läbiotsimistest ja arreteerimistest Tartus ja Tartu maakonnas.

Hulgalised läbiotsimised ja arreteerimised on maad leidnud ka teistes linnades ja maakondades, millest olgu nimetatud siinkohal järgmised:

1. Mai- ja juunikuudel on Wiljandis ja Wiljandi maakonnas mitmed töölised ja maatöölise ametiühisuste liikmed arreteeritud.

Näit. arreteeriti maikuul Suure-Kõpu töölise ametiühisuse kassahoidja Peeter Linnas rutulise töö juures oma kodus ja toimetati Tallinnasse, kus teda ilma mingisuguse põhjusega kinni peetakse.

2. 7-dal juulil otsiti läbi E. I. S. T. Partei Kunda osakonna esimees Wiedeman. Wiedeman arreteeriti ilma mingisuguse põhjusega — teisel päewal lasti ta wabaks, kuid Wiedeman'i kodukolde läbiotsimisel kaasawiidud E. I. S. T. Partei poolt wäljantud ära kirjad ja broshüürid jäid kadunuks.

3. Samal 7-dal juulil otsiti läbi Kunda-Malla wallas, „Sepa“ talus elutsewad wenna Hans ja Johan Udam'id. Kaitsepolitsei agendid on sel läbiotsimisel end toorelt ülewal pidanud, orderi ettenäitamisel nõudmisel läbiotsitawaid ähwardanud, kõik majakraami segi paisanud jne.

Töölise ja töölisteesitajate sarnastes hulgalistes läbiotsimistes ja arreteerimistes Eesti töolisteklassi ääretut tagakiusamist nähes, paneb Eesti Iseseiswa Sotsialistliku Töölise Partei Riigikogu rühm Riigikogule ette:

Pöörata järgmise arupärimisega Wabariigi Walitsuse poole: 1. Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et käesolewa aasta aprillis, mais, juunis ja juulis on kaitsepolitsei agentide poolt üle kogu wabariigi hulk töölisi ja töölisteesitajaid läbi otsitud ja arre-

teeritud ja et sarnased läbiotsimised ja arreteerimised edasi kestavad?

2. Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et sarnastel läbiotsimistel ja arreteerimistel on kaitsepolitsei agendid end toorelt ja väljakutsuwalt ülewal pidanud, läbiotsitawaid ähwardanud ja makswate seaduste järel lubatud kirjandust kaasa wiinud?

3. Mis kawatseb Wabariigi Walitsus teha, et ilma mingisuguste põhjendusteta arreteeritud töölised ja töölisteesitajad wangist wiibimata wabastataks.

4. Kas ja millal mõtleb Wabariigi Walitsus Eesti töölisteklassi kallal tarwitatawale tagakiusamisele ja wägiwallale, eriti edasiwältawale hulgalistele läbiotsimistele ja arreteerimistele lõppu teha?

Paneme ette wõtta see arupärimine Riigikogu 28-da juuli s. a. koosoleku päewakorda.

Tallinnas 27. juulil 1921 a.

Eesti Iseseiswa Sotsialistliku Tööliste Partei Riigikogu rühma nimel:

(Allkirjad) P. Abramson,
P. Keerdo,
A. Hansen.“)

Juhataja K. Wirma: Sõna on arupärimise põhjendamiseks rkl. P. Keerdo'l.

P. Keerdo (is.): Meie juulikuus sisseantud arupärimises on esitatud mõned arreteerimise ja läbiotsimiste juhtumised, mis enam-wähem iseloomulikud. Peale selle on arreteerimised ja sel puhul toimepandud läbiotsimised kogu aja edasi kestnud. Patriootiline kaitsepolitsei on toime saanud uute wägitegudega ja lõiganud uusi loorbere. Need läbiotsimised ja arreteerimised patriootilise kaitsepolitsei poolt pole harilikud arreteerimised, sest nemad ei ole mitte hariliku uurimise wõi kohtuwõimude otsuse põhjal toime pandud, waid siin on nähtawasti tegemist mingisuguse süsteemiga, mis sihilikult wõitluses töölisteklassi wastu tarwitatakse. Et neist arreteerimistest teatawat pilti saada, lubatagu mul siin üksikuid fakte ette tuua. Tartus on mitmel korral toime pandud hulgalised tööliste arreteerimised, kellele mingisuguseid süüdistusi ette ei ole pandud. Nii arreteeriti kewadel ametiühisuste kesknõukogu koosolekult kolinewad töölised. Kaitsepolitseis lasti pärast mõned üksikud lahti. Nõnda samuti toimetati hulgaline arreteerimine Tartu

jaamas, kuhu tööbörse oli töötatöölisi tööle saatnud. Ühes teistega wõeti kinni ka tööbörse esitaja, kes Sotsiaaldemokraatlise partei liige on. Niisuguseid hulgalisi tööliste arreteerimisi on ka mujal ette tulnud. Neid töölisi on palju, keda kinni peetakse, ilma et neile mingisugust süüd ette oleks pandud. Teiseks on nende läbiotsimistel wäga ime-likka juhtumisi ilmsiks tulnud. Nii süüdistati Tartu linnawolinikku selles, et tema korteris „Postimeest“ ei olla leitud. Üliõpilase Sutti läbiotsimisel ei wõetud mitte kaasa ainult poliitilise sisuga kirjandus, waid wiidi kaasa ka Heine kirjatööd. Edasi on sarnaseid läbiotsimisi toimetatud politseinikkude poolt omawoliliselt ilma mingisuguse orderita. Mis puutub kaitsepolitseis ettetulnud peksmisesse ja tooresse ümberkäimisesse, siis saab ühe teise arupärimise puhul minu seltsimees sellest pikemalt rääkima, nii et mina seda puudutama ei hakka. Kõike seda silmas pidades, panen ma ette seda arupärimist wastu wõtta.

Juhataja K. Wirma: Kodukorra § 86 põhjal panen ma selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Et see arupärimise-ettepanek ainult 18 häält on saanud, kuna arupärimine wastuwõetuks loetakse siis, kui 25 Riigikogu liiget seda toetawad, siis on sellega see arupärimine tagasi lükatud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juure:

9. E. I. S. T. P. Rk. (Arupärimise-ettepaneku tekst: „Riigikogule. Eesti Iseseiswa Sotsialistliku Tööliste Partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Tartumaa riigimaade-ülema tegewuse kohta.“)

Wabariigi Walitsusele Tartumaa riigimaade-ülema tegewuse kohta.

Hoolimata sellest, et käesolewaks aastaks makswapandud põllutöölise tööaja ja palgaolude korraldamise seadus, andes tööandjale laiad kurnamise wõimalused, asetab põllutöölised äärmiselt raskesse seisukorda, on Tartumaa riigimaade-ülem toime saanud isegi selle tööandjate huwides wäljaantud seaduse rikkumisega tööliste kahjuks. Nimelt, Tartumaa riigimaade-ülem on wälja töötanud töölepingu kawa teorjuse waimus, mis wastolus isegi praegumakswa põllutöölise tööaja ja palgaolude korraldamise seadusega. Selle töölepingu p. 3. järele tuleks põllutöölistel praegu 7—11 tunniga ära teha sama töö, mis enne ilmasõda 15—16 tunnilisel tööpäewal tehti.

P. 4 järele arwatakse töölistel, kes nõutud töönormi ära ei tee, wastaw osa palgast maha. Sellesisulistele lepingutele on riigiarwel peetawate mõisade töölisi sunnitud alla kirjutama, ähwardades wastasel korral neid töölt lahti lasta. Juba ongi mitmes mõisas sel põhjusel ärksamad töölised, kes walmis ei olnud sellele teoorjuse lepingule alla kirjutama, lahti lastud.

Tartumaa riigimaade-ülem ei lepi aga ainult riigimõisades teeniwate tööliste orjastamisega, waid müües neid trükituid töölepingu kawasid, prowotseerib ta ka eratööandjaid sama tegema.

Ülemaltoodud asjaolu peale Riigikogu tähelpanu juhtides, paneb E. I. S. T. P. Riigikogu rühm Riigikogule ette pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel Tartumaa riigimaade-ülema ja temale alluwate mõisawalitsejate seaduswastane tegewus teada;

2) Kas on selles süüdlased wastutusele wõetud ja

3) mis mõtleb Wabariigi Walitsus teha, et sarnased nähtused edaspidi ei korduks.

Paneme ette wõtta see arupärimine Riigikogu 3. oktoobri s. a. koosoleku päewakorda.

Tallinn, 1. okt. 1921 a.

E. I. S. T. P. Riigikogu rühma nimel:

(Allkirjad:) P. Keerdo,
J. Piiskar,
A. Hansen,
E. Jonas.“)

P. Keerdo (is.): Käesolewaks aastaks maksmapandud põllutööliste tööaja ja palgaolude korraldamise seaduse arutamisel Riigikogus näidati pahemalt poolt, et see seadus ei ole mingi töökaitse-seadus, waid ümberpöördult, on ainult tööandjate huwide kaitsja. Eriti juhiti tähelpanu selle § 21-se peale, mille järele nõutakse tööd ennesõjaaegses normis, jättes arwesse wõtmata asjaolu, et töowiljakus ainult töölistest ära ei olene. Kuid waatamata selle peale, et see seadus on kokku seatud täiesti tööandjate huwides, on Tartumaa riigimaade-ülem nüüd siiski toime saanud teoga, mida isegi Eesti tõusik-kodanlaselt oodata ei wõinud. Tema on wälja töötanud töölepingu kawa, mis isegi praegumaks wa põllutööliste tööaja ja palgaolude seaduse wastu käib ja selle rikkumine on tööliste kahjuks. Sea-

duse § 21 räägib sellest, et töölisel tööd tuleb teha ennesõjaaegse töönormi järele. Sellest wälja minnes on Tartumaa riigimaade-ülem Ehrlich wälja töötanud töölepingu kawa, mille p. 3. räägib järgmist: „Riigikogu poolt wastuwõetud põllutööliste kohta käiwais määrustes on ette nähtud, et põllutöölisel saawad p. 2. nimetatud palka sel tingimisel, kui töowiljakus wastab ennesõjaaegsele ajale. Ennesõjaaegne töowiljakus, arwatud ühe päewa peale, mida ka praeguse lepingu põhjal kohustan täitma, on: a) korralik künd ühepaari hobustega 2 wakamaad, b) äestamine 3 hobusega tsiktsak äketega 20 wakamaad, c) wedrutamine 1 paari hobustega 6 wakam., d) 2 wedruga ja 3 hobusega 10 wakamaad, e) kartuli waoajamine 3 wakamaad ja kartuli muldamine 4 wakamaad, f) rullimine rõngasrulliga 12 wakamaad, puurulliga ühe hobusega 24 wakamaad, g) niitmine keskmiselt ühe masinaga 10 wakamaad, keskmist heina, h) käsiwikatiga niitmine põlluheina 1½, maaheina üks wakamaa, i) rukki niitmine ühe masinaga 10 wakamaad, k) rukki käsiwikatiga niitmine ühes kokkupanemisega hakkidesse ühe wakamaa peale koim mehe ehk neli naise päewa, käsiwikatiga niitmine rukkid üks wakamaa päewas, l) odra niitmine ühes kokkupanemisega ja peade korjamisega — niisama nagu rukki kokkupanek arwatud, m) kaera niitmine masinaga 10 wakamaad, käsitsi niitmine ühes kokkupanemisega kaks mehe ehk kolm naise päewa, n) heina käsitsi ülesriisumine üks wakamaa ¾ päewa peale, o) kartuli üleswõtmise 10 wakka, p) sõnniku laotamine üks wakamaa hästi lahedalt laotatult, r) puulõikamine mehe peale ¼ ars. puud üks süld ja 1 ars. puud ¼ sülda hästi laotult.“

Tuleb silmas pidada, et siin nimetatud Riia wakamaa poole suurem on, kui Tallinna wakamaa.

Edasi öeldakse § 4-das: „Kui töowiljakus, mis p. 3 all tähendatud, ennesõjaaegse ajale (1914 a.) ei wasta, wõib tööandja palgast wastawalt maha arwata ehk lepingut lõpetada.“

Punkt 3 ülesloetud töönorm wastab tõesti ennesõjaaegse töönormile. Minul on mõned niisugused ennesõjaaegsed lepingud käepärast, ja nendes on peale selle kui nimetatud, et tööaeg kestab päikese tõusust päikese loodeni, esitatud samad normid, kui eelmainitud lepinguski. Sellest näeme, et töölistelt praegu 7—11 tunni jooksul nõutakse sama tööd, kui enne sõda 15—16-tunnisel tööpäewal tehti. See on igatahes ise-

sugune sihilik seaduse seletamine. Muidugi ei usu Tartu riigimaade-ülem isegi, et töölisi leiduks, kes praegu lühema ajaga ära teeksid sama töö, mis enne palju pikema aja kestes tehti. Mul oli rääkimine riigimaade-ülema ametnikkudega ja ka nemad tähendasid, et need normid, mis siin üles loetud, tõesti läbi wiimata ja neid tegelikult ka ei täideta. Nähtawasti ei tahagi Tartumaa riigimaade-ülem kätte saada siin ülesloetud töönorme, waid temal on nähtawasti see siht esiteks, et saaks kuidagi töölise juba nii kui nii väikest palka, mis see seadus kindlaks määrab, weel alla suruda, sest kui tööline teatawat normi tööd ära ei tee, wõetakse tema palgast wastaw osa maha; teiseks on riigimaade-ülemal sel teel wõimalik lahti saada rohkem arukamatest töölisest eestwedajatest, sest nagu kuuleme, on juba mitmetes riigistatud mõisades töölisi lahti lastud sellepärast, et nad lepingule alla pole kirjutanud.

Mina ei hakka pikemalt peatama selle lepingu kawa teiste punktide juures, mis samuti seaduswastased; kui walitsus arupärimise peale wastab, siis tahan neid pikemalt käsitada. Nagu ma juba tähendasin, ja nagu arupärimises eneses öeldud, on töölisi sunnitud sellele lepingukawale alla kirjutama, wastasel korral ähwardatakse neid lahti lasta. Siis tahaksin weel tähelepanu juhtida ühe asjaolu peale, et wiimasel ajal ilmsiks tulnud nähtused, kus põllutöölise kohta käiwate sunduslikkude määruste rikkumise pärast karistatakse kohtutes mitte üksi tööandjaid, waid ka töölisi, sellepärast et nemad väiksema palgaga töötawad, kui ette nähtud üleüldistes põllutöölise palgamäärustes. Töölised on surutud kahe kitsikuse wahel: kas lepingule alla kirjutada ja sellega seadust rikkuda, ehk jälle lepingule mitte alla kirjutades töö ja teenimise wõimalus kaotada.

Tartu riigimaade-ülema tegewus pole mitte ainukeseks nähtuseks, waid niisugustest wäärnähtustest kuuleme ka teistes maakondades. Põllutööministeeriumi eelarwe arutamise puhul tõin ma mõned niisugused nähtused ette ja põllutööminister ei lükanud neid mitte ümber ja ei saagi neid ümber lükata, sest selle kohta on tõendawad dokumendid.

Herra Ehrlich'i tegewus leiab nähtawasti põllutööministri poolt heakskiitmist ja sellega langeb kogu selle seaduswastase talitamise eest süü põllutööministri peale.

Kõike seda silmas pidades panen ette seda arupärimist wastu wõtta.

Juhataja **K. Wirma**: Ma panen selle arupärimise-ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on saanud poolt 26 häält, — sellega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juure.

10. E. I. S. T. P. Rk. (Arupärimise-ettepaneku tekst: „Riigikogule. Eesti Iseseiswa Sotsialistliku Töölise Partei Riigikoguhäälte rühma arupärimine Wabariigi Walitsusele

kaitsepolitseis ettetulnud piinamiste ja peksmistega

Sõjawäe ringkonnakohtu istumisel 20.—24. septembrini s. a. Tartus selgusid asjaolud, mis walgustawad, missuguste abinõudega kaitsepolitsei Rakweres ja Tartus poliitiliste wangide käest wälja pressib omale soowitawaid tunnistusi.

Rakwere kaitsepolitsei poolt kinniwõetud ja ülekuulatud kohtualused Ukareda ja Braun seletasid kohtus, et neid on kaitsepolitsei ametnikud enne ülekuulamist peksnud, esimest neist kunni meelemärguse kaotamiseni. Peale peksu toimetatud ülekuulamist, mis juures neid ähwardatud maha lasta, kui nad kaitsepolitseiniku poolt kokuseatud waleprotokollile alla ei kirjuta.

Samasisuliste teadaannetega Tartu kaitsepolitsei, eriti aga ametniku Aednik'u ja kaitsepolitsei ülema Bachmann'i kohta esinesid kohtualused Ossep, August Sarap, Kurwits, Ed. Lipsberg ja Gustaw Annok.

Ossep'it peksnud Aednik ja pannud peale peksu temale rewolwri rinna ette, sundides walet tunnistama.

Ed. Lipsberg'i peksnud kaitsepolitsei ülem Bachmann isiklikult. Sarap'i peksmine kannab täiesti piinamise laadi. Temale löödud alguses wastu kõrwu. Siis hakatud peksma kaelasoonte pihta. Paljud ei tea, kes nende peksjad olid, sest ametnikud pole oma nime teatanud. Mitmed kohtualused olid juba kohtuuriija juures peksust teatanud, aga see on need teadaand kas koguni protokolleerimata jätnud ehk piirdunud ainult märkusega, et ülekuulataw kaitsepolitseis surwe all teistsuguse tunnistuse annud. Peale peksu ja piinamise sunniti ähwarduste waral kohtualuseid Liiw'i Leftong'i, Tsiirna't, H. Tipppo't ja R. Lipsberg'i andma waletunnistusi.

Riigikogus on juba warem juhitud walitsuse ja eriti siseministri tähelepanu kait-

sepolitsei metsikuste ja üleüldse politsei toore ja jämeda ümberkäimise peale, kuid walitsus ja siseminister pole nähtawasti mingisuguseid samme astunud politseis tarwitatawa julma wägiwalla kõrwaldamiseks, mida üliselgesti tõendawad siin toodud kohtualuste teadaanded.

Kõike seda silmas pidades paneb E. I. S. T. P. Riigikogu rühm Riigikogule ette pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) missugustel põhjustel sallib Wabariigi Walitsus heakskiitwa waikimisega kaitsepolitseis ülekuulatawate wangide piinamist;

2) kas asub Wabariigi Walitsus waatekohal, nagu wõimaldaks peks ja piinamine ülekuulatawailt kõige õigemate tunnistuste saamise;

3) mis mõtleb Wabariigi Walitsus teha, et tema heakskiitwalt julgustawa waikimise tõttu kaitsepolitseis sissejuurdunud piina ja wägiwalla korra asemel hakkaks maksma seegi kindlustus politseinikkude omawoli wastu, mida lubawad walwe alla wõetuile tsaariaegselt Wenemaalt pärandatud ja Eesti wabariigis maksmapandud seadused ja millal kawatseb Wabariigi Walitsus kindlustada ülekuulatawaille wangistatuile inimwäärilise ümberkäimise.

Palume wõtta see arupärimine Riigikogu 3. oktoobri s. a. koosoleku päewakorda.

Tallinn, 1. oktoobril 1921 a.

E. I. S. T. P. Riigikogu rühma nimel:

(Allkirjad) E. Jonas,
O. Gustawson,
A. Hansen,
J. Piiskar,
P. Keerdo.“)

Juhataja **K. Wirma**: Arupärimisettepaneku põhjendamiseks on sõna rkl. Jonas'el.

E. Jonas (is.): Meie arupärimine käsitleb juhtumisi, mis näitawad, kuidas kaitsepolitsei ja üleüldse Eesti wabariigi politsei ennast ülewal peab arreteeritute wastu. Meie rühmal on enim mitmel korral olnud juhus siseministri tähelpanu selle peale juhtida, kuid iga kord tõttas siseminister kaitsma politseid, seletades, et ettewõetud uurimine pole kunagi peksujuhtumisi selgeks teha suutnud. Isegi peksetawad ei olewat peksufakti kinnitanud.

Möödaläinud kuu lõpul peeti Tartus 50-ne protsessi, kus aga selgus, et paljud

olid annud kaitsepolitseile soowitawaid tunnistusi peksu tõttu, mida ohtrasti tarwitakse kaitsepolitsei ametnikkude poolt. Oma rühma wolitusel wiibisin mina kohtus ja jälgisin tähelpanelikult kohtu käiku, ning katsusin selgusele jõuda, keda kohtualustest pekseti ja mis põhjustel. Saadud andmete põhjal wõin kinnitada, et pekseti nimelt neid, kelle juure lõppesid kaitsepolitseinikkude teadete niidid ja kust enam edasi ei saadud. Mitmest linnast Tartusse kokkukogutud kohtualused tõendasid, et neid on peksetud mitte üksi Tartus, waid ka Rakweres. See asjaolu näitab, et peksusüsteemi soowitawate teadete saamiseks tarwitatakse meil kaitsepolitseides üle terve riigi. Näitusena olgu toodud järgmised juhtumised: Rakwere kaitsepolitseis pekseti kohtualust Ukareda't nõnda kaua, kunni ta meelemärkuse kaotas. Samuti pekseti Rakwere kaitsepolitseis kohtualust Braun'i. Ukareda ja Braun olid isikud, keda süüdistati teadete kogumises sõjawäe kohta Kunda ümbruses. Nende juures aga lõppesid kaitsepolitseil niidid ära ja et teada saada, kes aitasid neile Kundas teadete kogumises kaasa, wõeti tarwitusele peks. Peksetud on neid järgmiselt: türmist wiidi nemad kaitsepolitseisse, kus neid enne ülekuulamist pekseti ja nagu nimetasin, Ukareda't isegi, kunni ta meelemärkuse kaotas. Peale peksu tõstetud ta üles ja pandud temale rewolwer rinna ette ning kästud protokollile alla kirjutada.

Umbes samasugused teated andsid kohtualused ka Tartu kaitsepolitsei kohta. Seal peksti Ossep'it August Sarap'it, Kurwits'at, Annuk'it ja Eduard Lipsberg'i. Mõnda nendest on peksnud Tartu kaitsepolitsei ülem Bachmann isiklikult nagu näit. Ed. Lipsberg'i. Wiimase juures lõppesid jällegi kaitsepolitsei teadete niidid ära. Samasugune lugu oli ka August Sarap'iga. Kõik need isikud, keda kaitsepolitseis pekseti, on sarnased, kes ei ole mitte tahtnud wõi teadnud kaitsepolitseile soowitawaid teateid anda. Peale kaitsepolitsei ülema Bachmann'i toimetas peksmist weel üks kaitsepolitsei ametnik Aednik, keda kohtualused tundsid; teisi peksust osawõtnud ametnikka ei ole nad mitte tundnud, sest nad on tulnud kõrwalruumist ja sinna ka jälle kadunud. Enne ülekuulamist ja protokollil kirjutamist on kohtualustele teatatud, et kui sina nüüd seda ja seda ei tõenda, siis tuleb samasugune lugu, nagu enne ülekuulamist.

Siin tekib küsimus, kas wõib kohtualuste tõendus peksu kohta uskuda?

Minul on andmeid, mille põhjal arwan jaatawalt wastata wõiwat. Kohtu ees esines terve rida inimesi seletusega, et nemad on palunud kohtuuriijat protokollilt teha kaitsepolitseis tarwitatud peksu eest. Selle järele waatas kohtueesistuja läbi kohtuuriija poolt kokkuseatud aktid, kust tööpoolest selgus, et peale kohtualuse tunnistuse oli kohtuuriija poolt protokollilt lõppu juure lisatud järgmine märkus: kaitsepolitseis on ta surwe all andnud teistsuguse tunnistuse. Missugune see surwe oli, sellest märkus ei kõnele. Kohtualune Eduard Lipsberg seletas täiendawalt, et ta oli isegi nõudnud kaitsepolitsei wastutusele wõtmist, mis aga uuriija poolt tähele panemata jäetud.

Niisuguseid märkusi leidub kohtuuriija aktis õige palju. Peaks selge olema, et uuriija tahtis sarnaste ebamääraste märkustega kaitsepolitsei kuritegu lihtsalt tähele panematuks teha. Ka kohtualuste ülewaltpidamine tõendab, et nad tõtt kõnelesid. Kohtulikku asjaarutamist kuulasid nad täielise rahuga pealt. Ei olnud mingisuguseid wahelhüüdeid kuulda. Kui aga tuli kohtu ette tunnistaja Bachmann, seesama kaitsepolitsei ülem, kes neid oli kaitsepolitseis peksnud, ja hakkas seletama, et kohtualuseid pole kunagi peksetud, siis kuulduks wiimaste keskel õige wali protestikaja.

Waadake, see oli esimene ja ainukene kord, kus kohtualused julgusid selle wägewa kohtu ees sõna wõtmata protesti awaldada ja seda ei teinud nad mitte teadlikult, waid täiesti instinktiwsest. Nende enesekaitsetung sundis neid unustama sõjakohtu waljuse ja püssitikkudest barjeeri. Peale selle protestikaja ja Eduard Lipsberg'i küsimise seal samas kohtu ees kaitsepolitsei ülema Bachmann'i käest „Kas Teie ise pole mind mitte löönud“, oli märgata Bachmann'i ülespidamises wõnkumist, kuna ta sennini tunnistusi andes täiesti rahulik oli. Ta pärastised tunnistused paistsid minule kahwatutena. Tahtes lõpulikult kindlaks teha peksu olemasolu, ei leppinud ma ükski kohtust saadud andmetega, waid kogusin teateid väljaspoolt. Nagu Teie teate, mõistetati terve rida inimesi wabaks. Mina sõitsin Tallinna ja käisin kahe juures, kes juhtusid siit pärit olema. Üks nendest oli istunud ühes teiste süüdimõistetutega terve aasta eeluurimise all kinni. Mina küsisin tema käest, kas kohtualused peksu kohta kohtus tõtt kõnelesid ja kas tema türmis olles peksu kohta midagi lähemalt pole kuulnud? See inimene, kellel polnud enam

põhjust midagi liialdada, ega ka warjata: seletas, et ta sagedasti oli wangimajas kuulnud kaitsepolitseis tarwitatawast peksust. Ta nimetas hulga nimesid ja kirjeldas, kuidas wangisid peksetakse. Mõned peksujuhtumised on sarnased, mida ma ei saa enam lihtsaks peksmiseks nimetada, waid piinamiseks. Wõtame näituseks Eduard Sarap'i: temale oli esiteks löödud wastu kõrwu ja pärast otsitud wälja — kaitsepolitseil näikse õige tuttaw olewat inimese anatoomia — mingisugused sooned, kuhu pihta pekstud, et peksetawale iseäranis tugewat walu sünnitada. Sarap'i peksmine on kandnud täitsa piinamise laadi.

Aga ka wangimajas peksetawat wange. Seesama isik, kelle juures mina käisin, ma ei taha tema nime nimetada, on ise kuulnud, kuidas kõrwaltoas on toimetatud peksmist. Pärast selgunud, et peksetud on kahte meest, nimelt kedagi Kurwits'at ning ühte teist.

Pea weel nimetama ühte asjaolu. Mul oli juhus ühel kohtupäewal istuda paari kaitsepolitseiniku naabruses, — neid wiibis kohtusaalis peaaegu pooleks teiste ristiinimestega, kus ma selgesti kuulsin, kuidas üks nendest kohtualuste poolt antud tunnistuste puhul ütles: „Talle kuradile oleks tarwis rohkem anda.“ Ka see asjaolu laseb oletada, et kohtualused kõnelesid peksu kohta tõtt.

Kuid meie politsei wõtete iseloomustuseks tahaks weel Teie tähelepanu juhtida „Päewalehe“ peale, kus kirjeldatakse wahetuhtumist politseinikkude ja ajakirjanikkude wahel. Seal leiame järgmise lause: Inimesed täitsid käsku, kuna neile seejuures arusaamatuks jäi, miks üks ratsapolitseinikkudest kogu aja ennast wäljakutsuwalt ülewalt pidas ja ägedalt oma nuudiga wehkis. Wõite enesele ette kujutada, kui wälispolitsei ametnik juba awalikult käskutäitwat rahwast nuudiga ähwardab, mis peab siis küll kaitsepolitseinikkudest ootama. Edasi lugedes „Päewalehest“, selgub sarnane asjaolu: Politseinik, wiies ajakirjanikud politseijaoskonda, läks oma süüdiestustes nii kaugele, et hakkas tõendama, nagu oleks need kuus inimest, kes jaoskonnas wiibiwad, koguni rahwast politsei wastu ässitanud.

Usun, et „Päewaleht“ andes edasi need sõnad, ometi ei waleta. Ja teda ei saa teie ka ometi kommunistlikuks ja riigikorra kukutajaks pidada. Kuid ometi selgub siit, et wabariigi politseinikud awalikult wale-

tunnistusi annawad. Miks ei wõi siis siit järeldada, et nad ka walētunnistusi kinniwõetult wälja pressiwad.

Muidugi palju halwemasse seisukorda satuwad need kodanikud, kes kaitsepolitsei wõimuses on. Neid wõidakse maha lüüa kui loomi ja waletada nende peale, mida iganes tahetakse. Kui nüüd oletame, et need ajakirjanikud, keda sel korral politseisse wiidi, oleksid olnud harilikud inimesed, töölised, kas ei ole siis tõenäoline, et politsei oleks kohe neid Kingissepp'a agentideks ja riigiwastase kihutustöö tegijateks tembeldanud, ning tarbekorral nuudi abiga ka tarwiliku tunnistuse neilt wälja pressinud.

Lubage mul weel peatada näituste juures, mis paljastawad meie kaitsepolitsei kõlblise ilme.

Tartus warastati ametiühisuste kesknõukogu silt ära ja kriminaalpolitsei poolt uurimisel selgus, et sildiwaras ei olnud keegi muu kui kaitsepolitsei ametnik Kiwisikk. Waras wõeti kohtulikule wastutusele ja seal tuli wäga iseloomulikka asju ilmsiks. Kui kriminaalpolitsei juurdlust toimetas, siis ei olnud kaitsepolitsei ülem weel suutnud politseinikka häälde seada. Ja juurdlusel andsid kordnikud asja kohta õigeid teateid, mille põhjal Kiwisiku süü oli enam kui selgeks tehtud. Kui asi awalikuks tuli, ja algas kohtulik arutamine, salgasid kõik kordnikud ära oma tunnistused, mis juurdlusel kriminaalpolitseis antud. Ei ole kahtlust, et siin tegemist oli jälle kaitsepolitsei ülema poolt korraldatud waletamisega. (W a h e l h ü ü d e d).

Juhataja **K. Wirma**: Palun rahu. Ma kuulan teie kõnet järjekindlalt ja ei saa nüüd järeldada, et teie piinamisest ja peksmisest kõnelesite.

E. Jonas (is.): Nende näitustega katsumin tõendada, et meie kaitsepolitseisse on koondatud sarnane komplekt inimesi, kes piinamiste ja peksmiste, warguste ja wale-tunnistuste andmise ja wäljapressimisega walmis saawad. Wälis- kui ka kaitsepolitsei on ühe weega ristitud. Nad informeeriwad ja toetawad üksteist oma kelmuste ja kuritegude kordasaatmisel. Wõib olla paneb herra siseminister küsimise ette, mis-pärast ei pööranud kohtualused mitte prokuratuuri poole, et enesele kaitset nõutada. See on wana küsimus. Sel puhul juhiksin aga siseministri tähelpanu selle peale, et kohtualused on kohtuuriija poole pööranud ja nõudnud peksjate wastutusele wõtmist,

kuid see on piirdunud ainult märkusega, et tunnistus surwe all on antud. Tahaks küsida siseministrilt, näidaku seda teed, kuidas wang saaks enese kaitseks wälja astuda. Kohtuwõimud sarnaste nõudmiste peale reageeriwad wäga omapäraselt, nagu nägite. Türmis aga pole wõimalik wangil enese õiguste kaitseks kuhugi poole pöörata. Seda enam, et ka türmides tarwitatakse peksu, mille tõttu hirmunud inimesed ei julgegi midagi ette wõtta.

Kuid on siiski juhtumisi olnud, kus peksu wastu on abi „seaduslikul“ teel otsitud. Minewal suwel saime meie teada, Kurwitsa ja Sarap'i peksmisest. Meie pöörasime kohe märgukirjaga kohtupalati prokurööri poole ja nõudsimme asja selgitamist. Märgukirjale kirjutasid alla Keerdo, Abramson ja mina. Mõne aja pärast saime erawiisil teada, et prokuröör oli tõe poolest üle kuulanud neid inimesi, kelle kohta meie teatasime, et neid on peksetud. Kuid prokurööri wisiit oli sedawõrd wiibinud, et waheajal olid peksetud meeste kehadel kadunud peksumärgid. (Siseminister K. Einbund: Seal see on.) Lugupeetud herra minister, seal see asi tõepoolest hargnes, kuid hargnes peksetute kahjuks. Welsker, keda ka üle kuulati, tõendas, et wangidel tõepoolest olnud märgid keha peal. Mis teie arwate, mis siis tehti? Tüürmi welsker olla lahti lastud. Nõnda hargnewad teie uurimised! Ei ole kuulda olnud, et ükski neist oleks sellest kantsleilisest umbkotist edasi jõudnud. Siseminister kõneleb alati, et ükski peksetaw pole kunagi peksu fakti kinnitanud, kui uurimine temani on jõudnud. Ma paneksin ette kuulata üle siinnimetatud kohtualuseid. Olen kindel, et nad ühest suust tõendawad siin toodud peksujuhtumisi. Lõpuks tahaks tähendada järgmise iseloomuliku asjaolu peale. Kui ajakirjanduses, ehk Riigikogus juhatakse tähelpanu mingisuguse wäiksema wäärnähtuse wõi seadusest möödahiilimise peale, mis nii ehk teisiti riiwab tõusikute huwisid, siis on kohe rahwaerakondline siseminister Einbund saatnud märgukirja, kus manitsetakse ametnikka korda pidama ja nõutakse, et edaspidi niisuguseid asju enam ette ei tuleks. Meie oleme siit kõnetoolilt mitmel korral kõnelenud sellest, et kaitsepolitsei peksab poliitilisi wange ja mitte ükski kaitsepolitsei, waid ka wälispolitsei ja tüürmi administratsioon, aga ma tahaks küsida, kas teie olete kunagi juhtinud politsei tähelpanu selle peale, et nad peksta ei tohi. Küll on mitmel korral arupärimistega esinetud, aga siseminister ei

mõtlegi reageerida. Sellega süvendab sise-minister seda peksusüsteemi ja kui niiwiisi edasi läheb, siis on kindel, et warsti peksetakse inimesi lihtsalt surnuks. Kui ennem wõis weel kahelda, kas Raudsepp on tööpoolest Rakweres surnuks piinatud, siis kaob peale Tartu protsessi igasugune kahtlus. Kunni meelemärguse kaotamiseni peksetud Ukareda on nende metsikuste elawaks tõenduseks, mis leiawad aset Rakweres. Kõiki neid asjaolusid silmas pidades, palun oma rühma nimel seda arupärimist wastu wõtta.

Juhataja K. Wirma: Palun neid Riigikogu liikmeid, kes seda arupärimist

toetawad, käed üles tõsta ja ülewal hoida, kunni sekretäär häälde ära loeb. (Loetakse häälte.) Seda ettepanekut on 27 liiget toetanud, sellega on ta wastu wõetud. Sellega on tänane päewakord läbi. Kas tehakse ettepanekuid järgmise koosoleku aja kohta? (J. Seljamaa (töer.): kohalt: Juhatause hooliks.) Teisi ettepanekuid ei ole. Kes on selle ettepaneku poolt, neid palun käed üles tõsta. Kes vastu? Wastu ei olda, sellega on see ettepanek wastu wõetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.15 min.

Algkirjale alla kirjutatud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma.**

Sekretäär **A. Tupits.**